

A magyar közigazgatás-tudomány

Szerző: KOI Gyula

Affiliáció: tudományos munkatárs (Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet), tudományos főmunkatárs (Nemzeti Közszerkeleti Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Lőrincz Lajos Közigazgatási Jogi Tanszék)

Rovat: Közigazgatási jog

Rovatszerkesztő: BALÁZS István

Lezárás dátuma: 2022.07.10

Idézési javaslat: KOI Gyula: „A magyar közigazgatás-tudomány” in JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SÜLYÖK Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Közigazgatási jog rovat, rovatszerkesztő: BALÁZS István) <http://ijoten.hu/szocikk/a-magyar-kozigazgatas-tudomany> (2023).

A hazai közigazgatás-tudomány fejlődése több mint 250 esztendőre nyúlik vissza. E folyamatos fejlődés menet vizsgálata, tudományos elemzése azonban alig tekinthet vissza 115 esztendőnél hosszabb múltra, hozzátevé, hogy e stúdium fejlődését illető, a rendszertelen vizsgálatokat felváltó szórványos vizsgálódás 80, a rendszeres kutatás több mint 45 éve tart. A hazai közigazgatás-tudományok fejlődése tehát negyed évezred óta folyamatos, de magának a tudományfejlődésnek a tudomány eszközeivel történő vizsgálata ennél rövidebb múltra tekint vissza. A korszakolás a nemzetközi folyamatokat feltáró közigazgatás-tudomány szócikket követi.

Tartalomjegyzék

- Polizeiwissenschaft (scientia politico-cameralis)**
- Közigazgatási jog**
- Közigazgatástan**
- Komplex közigazgatás-tudomány**
- Igazgatási szervezéstan, igazgatásszociológia, közigazgatás-politika**
- Mai kutatások**
- JEGYZETEK**

1. Polizeiwissenschaft (scientia politico-cameralis)

[1] Az első nagyobb jelentőségű állandó hazai *universitas*, a Nagyszombati Érseki Egyetem (a mai ELTE, illetve a teológiai képzés vonatkozásában a PPKE jogelődje) 1635-ben jött létre, és a jogi képzést 1667-ben kezdte meg az intézmény. Mária Terézia (1717–1780, ur. 1740–1780) 1769-ben rendelte el a *Politico-cameralis Tanszék* felállítását. Ez még az egyetem nagyszombati korszakában volt. (Idekívánkozó tény még az is, hogy a magasrendészetet [*höhere Polizeij*], azaz a politikai, vagyis titkosrendőrséget, francia mintára szervezte meg II. Lipót (1747–1792, ur. 1790–1792). Kezdetben a tárgy oktatása a Nagyszombati Jezsuita Egyetem Bölcsészeti Kar (*Facultas Linguarum*) keretei között folyt Nagyszombatban, és az amúgy jogászoknak való tárgyat a teológusoknak kellett hallgatniuk. Első

professzora, a budai születésű Weissengruber Antal (Károly) (1726–1792;^[1] okt.: 1769–1770) korábbi, 13 év oktatói tapasztalattal rendelkező pécsi gimnáziumi grammatikatanár volt, Sonnenfels tanítványa, aki egy lovasbaleset miatt olyan maradandó testi fogyatékoságot szenvedett,^[2] hogy a diszciplinát sosem oktatta. Csupán formálisan kinevezett professzor volt.

[2] Egy magyarországi Sonnenfels-tanítványt, a horvát származású Barics Albertet (1742–1813; okt.: 1769–1813) a varasdi, majd a zágrábi jogakadémiára neveztek ki, ezek mellett a győri jogakadémián, valamint az ELTE jogelőd Budán székelő, később Pestre költöző Nagyszombati Érseki Egyetemen is oktató, 1785–1786 között rektorként. A Politico-cameralis Tanszékre a tudományt magánúton elsajátító, Sonnenfels által vizsgáztatott és kiválasztott Ehrenfels Gáspárt (1740k.–1792; okt.: 1770–1772) nevezték ki professzornak. Ehrenfels hat nyelven beszélt (a magyart is beleértve), pozsonyi kanonok volt és 1777-től a Helytartótanács Tanügyi Bizottságát vezette. Őt tartjuk számon olyanként, aki a tárgykörből elsőként hazánkban nyomtatványt hagyott hátra (1771-ben),^[3] azonban ez csupán egy vizsgatézis-nyomtatvány, ahol a *praeses* Joseph Straller, és a professzor Ehrenfels. (Ezeket a nyomtatványokat a professzor nevével veszik fel a bibliográfusok, de van, amikor csak a jelölt neve szerepel a nyomtatványban, itt is ez történt. A vizsgatézis-nyomtatványok hallgatónként részben eltérő tárgyakat foglaltak magukba, a tárgyakon belül is személyre szóló, egyedi megfogalmazású kérdéseket tartalmaztak, melyek a doktori cím megszerzésére irányuló vitán (vizsgán, a 19. századi magyar nyelvű másodlagos jogi szakirodalom szóhasználatával: tudori vitatkozáson) a vizsgáztató professzor által szóban feltehetőek voltak (de nyilván csak egy részük hangzott el). Nagyszombatban – bár teljes körű adataink nincsenek – a hallgatók töredéke folyamodott doktori címért).^[4]

[3] Szentkirályszabadjai Rosos Pál (1751–1809) teológus, veszprémi püspök latin nyelvű, belbiztonságról írott, 232 oldal terjedelmű önálló munkájára koraisága (1777) okán hivatkozunk. Jelentősége nagy, mivel a *Polizeiwissenschaft* fő fogalmát, a belbiztonságot meghatározta (vagy legalábbis filozófiailag körülírta, bonyolult nyelvezet kíséretében), a jóhiszeműen szerzett és gyakorolt jogok visszavonása tilalmának (azaz egy, ma tipikusan a közigazgatási jogban hangoztatott elvnek) ragyogó és fontos rögzítése mellett.^[5] Az államtudomány és a *Polizeiwissenschaft* kapcsolatának jelzéseként^[6] a szerző az arisztokrácia (az arisztokraták uralmán alapuló államforma), a monarchia és a demokrácia átmenetének tizenötféle árnyalatát sorolja fel mint köztes államtípusokat.^[7] Gyurkovics Ferenc^[8] (1740k.–1794, okt.: 1772–1794), aki 1782–1783-ban az egyetem rektora volt, 1777-ig a Bölcsészeti Karon, majd ezt követően a Jogi Karon (*Facultas Juridica*) adta elő a tárgyat. (A tárgy előbb került át a megfelelő fakultásra, mint Bécsben). A tárgy legjelentősebb professzora Reviczky József (1750–1815, okt.: 1794–1805) volt.

[4] A hazai *Polizeiwissenschaft/scientia politico-cameralis* legjelentősebb oktatója a már említett revisnyei Reviczky József báró volt. Még tanársága előtt írt egy jelentékeny, neve feltüntetése nélkül kiadott, mintegy 185 lap terjedelmű *Polizeiwissenschaft* összefoglalást latinul *Introductio ad politicam Regni Hungariae* címmel^[9] (a továbbiakban: *Introductio*), valamint két másik, kéziratos latin nyelvű munkát^[10] és magyarul is fennmaradt műve kéziratban.^[11] 1790-es latin nyelvű fő műve, az *Introductio* az állam külső biztonságát, belső biztonságát, gazdaságát (-> **közigazgatási jog gazdasági szerepköre**) és kereskedelmét, illetve – korabeli szóhasználattal – „nevezetességeit” (*ornamentis Hungariae; Staatsmerkwürdigkeiten*), azaz statisztikáját és „államleírását” mutatta be. Közigazgatási szempontból a belső biztonság (*securitate interna*), a *Polizeiwissenschaft* főfogalma a legfontosabb, melyet meg is határozott.^[12] A belső biztonságot az állam, illetve a polgárok síkján elkülöníti, jelezve, hogy az állam nem minden esetben védheti meg a polgárokat egymástól. Viszonylagos – a másodlagos szakirodalom által nem hangsúlyozott – jelentősége a kötetnek, hogy a korban még *politica* nével^[13] illetett igazgatást a hazai törvények példáin keresztül tárgyalta (az osztrák Sonnenfelsnél erősebben, német [porosz] szerzőknél ilyesmi gyakorlatilag nem fordult elő). A közérdekre és a magyar öröklési jog primogeniturális jellegére alapozta, hogy túl nagy privilégiumok és vagyon egy kézben történő felhalmozódása végső soron a közérdek veszélyeztetése.^[14] Óvott attól, hogy engedély nélkül tartott gyűléseken, egyesületi összejöveteleken a polgárok felfegyverkezve összegyűljenek.^[15] Tehát az államellenes bűncselekmények lehetősége ellen szolgáltatót

államfilozófiai alapot, amely az állam biztonsága érdekében érthető cél. Hivatkozik I. Mátyás (1443–1490., ur. 1458–1490) 1486-os *Decretum Maius* nevű törvénykönyve (1486. évi VI. törvénycikk) azon rendelkezésére, mely tiltotta a vásárokon és a kocsmákban fegyveresen történő megjelenést. E tiltás foganatosítását Reviczky már a közigazgatási hatóságok cselekvőségéhez kötötte. Reviczky utalt még az egyik legmeghatározóbb magyar jogtudós, Werbőczy István (1458k.–1541) *Tripartitum opus juris consuetudinarii inlyti Regni Hungariae* (Nemes Magyarország szokásjogának hármaskönyve) című, 1517-ben Bécsben latinul megjelent jogkönyvére,^[16] valamint az első magyar király, Szent István (968k.–1038, ur. fej. 997–1000, kir. 1000–1038) törvényeire.^[17] Modern jelenségként írt az igazságügyi igazgatás szerepének növekedéséről, melyhez mindenkinek alkalmazkodni szükséges.^[18]

[5] A tárgy oktatását az alábbi professzorok vitték még (születési sorrendben): Sax Mihály (János Nepomuk) (1750–1824; okt.: 1806–1819), Gyurián István (1761–1840k., okt.: 1821–1830) kezdetben pozsonyi jogakadémiai,^[19] majd pesti egyetemi^[20] tanár, a Sonnenfels tanítvány Balugyánszky Mihály (1769–1847, okt.: 1789–1803; külföldön: 1803–1813) a nagyváradi jogakadémia, majd a szentpétervári akadémia Pedagógiai Intézet Politikai Gazdaságtan Tanszékének^[21] tanára,^[22] Tipula Péter (1794–1870k., okt.: 1832–1849), Bercsényi László (1810k.–1850k., oktatott: 1848–1849) neve említendő a pesti egyetemi katedrai művelők köréből. Sonnenfels *Grundsätze der Polizei, Handlung und Finanz* (Wien, J. E. Kurzbeck, 1765–1776.) című művének három kötetét Beke Farkas (1774–1838), a kassai jogakadémia (1800–1807), illetőleg a nagyváradi jogakadémia (1807–1808) tanára fordította le gyakorlatilag teljes egészében németről latinra.^[23] A fordítói előszó szerint Joseph Sonnenfels hatása nyilvánvaló. A *politia*t emeli ki az előszó. Azaz a políciatudományt, amely ->**rendészeti** jellegű, ám a mai szakigazgatások főbb ágait (a rendészet mellett szociális-kulturális és gazdasági ágak) már ekkor felmutató *közigazgatás-tudományt*, a gazdaságtudományt és a pénzügytudományt magában hordozza. A *politia*-t művelő hírneves férfiú, azaz Sonnenfels tanácsai nyomán készült a németből latinra áttett fordítás, mégpedig azon céltól vezéreltetve, hogy ezáltal a magyar államiság és a magyar ifjúság növekedhessen, és a (sokak számára) ismeretlen nyelv (tehát az anyanyelvi beszélők által sem egyszerűen befogadható német szaknyelv) miatt ne maradjon a tudomány is ismeretlen, mivel az abban foglaltak megértése a magyarság (latinul tudó része) számára most a lehető legszükségesebb.^[24] Egy évvel későbbi volt a már említett Sax Mihály, a pécsi jogakadémia, majd a győri jogakadémia tanárának egykötetes, kivonatos fordítása.^[25]

[6] Későbbi önálló munka Huber Ferenc^[26] (1786–1844; okt.: 1817–1844) kolozsvári jogakadémiai tanár 1829-es *Politia civitatis*-a, amely címében Sax Mihály Sonnenfels-fordítására emlékeztet, és 1841-ben is megjelent.^[27] A mű témái a közigazgatás-politika, a népesség-összeírás, és a közigazgatási szervezeti jog korai csírái. A belbiztonságon belül sajátos kérdéseket vizsgál (főleg a megélhetéssel kapcsolatos kérdéseket, de már környezeti problémákat is érint).^[28] Továbbá foglalkozott azzal is, hogy mit kell tennie az egyes esetekben a közigazgatásnak.^[29] Ezen kérdések mentén haladva főként az egészségügyi igazgatás (*sanitatis administri*) kérdéseit bontotta ki. Érdekes, hogy Huber egy kolozsvári tanártársa, Huszti András^[30] (1700k.–1755) még 1742-ben lefordította német mestere, Johann Heineccius (1681–1741) politikatankönyvét, azonban a hatóságok ezt nem engedték oktatni, és kézírata sem maradt fenn.^[31] Huszti amellett, hogy a közigazgatás-tudomány magyarnyelvűségének egyik első kezdeményezője, az egyik legkorábbi magyar büntetőjogász volt, sorsa fájdalmas üldöztetés, ebből eredően az alkoholfüggőség és halálba kergettetés volt. A *Polizeiwissenschaft* közel 1850-ig fejtette ki érdemben hatását hazánkban, 1849-ben még oktatták, bár 1843-ban a közigazgatásban hazánkban már megjelent. A különféle tudományselemlétek egymásba játszatásaként jellemezhető a jelenség.

2. Közigazgatási jog

[7] A közigazgatási jog megjelenését hagyományosan Napóleonhoz (->**közigazgatás-tudomány**) kötik. Említendő, hogy mind a francia, mind a német közigazgatási jog művelése valamivel korábban, az 1790-es évekre visszanyúló törekvésekre mutató, a ->**közszolgálati joggal** foglalkozó különféle művekkel kezdődött. Francia hatásra ismeretes például, hogy az olasz közigazgatás-tudomány

(közigazgatási jogtudomány) művelése a XIX. század elején indult meg.^[32] Magyarországon (a kontinens számos országához hasonlóan) a közigazgatási jog tudományos művelése a fentiekől később kezdődött. (Bár a közigazgatás-tudomány előzményét adó políciatudományban *hazánkban* már jelentkeztek egyes jogias törekvések, ez a német szerzőkre azonban nem volt jellemző, ugyanis a közszolgálati joggal való foglalkozás ott már elváltan jelent meg).

[8] Zsoldos Ignác (1803–1885) jogi író, szolgabíró, felsőbbbíró, *akadémikus* (levelező tag: 1837, rendes tag: 1838) volt az első magyar közigazgatási jogi író. Fő műve a **->helyi önkormányzatok** tárgykörébe vágó monográfia a szolgabírói hivatalról, amely azonban a szolgabírók szerteágazó feladatai miatt a korabeli (reformkori átmenetben lévő, de még 1848 előtti) önkormányzati jog mellett hazai szakigazgatásokra történő legkorábbi magyar nyelvű tudományos rávilágítás. Az 1842-es *A szolgabírói hivatal I. Törvénykezési rész.*^[33] *II. Közrendtartási rész* című munkát részben az a korabeli probléma is inspirálta, hogy a Bécsből irányított gyenge központi hatalmon kívül csupán jószerével csak egy olyan kiváló hazai központi közigazgatási szervünk volt, mint a helytartótanács (*Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum*): a mai kormányhoz hasonló (gyakorlatilag azzal azonosnak tekintendő), királyi utasítások alapján működő, bizottságokból álló, testületileg határozó, bizottságokban működő kormány szerv (dikasztérium) volt, melynek élén a nádorispán (illetve távollétében az őt helyettesítő helytartó) állt. A gyengélkedő központi hatalom miatt nagy számú feladat hárult a szolgabírókra, illetve a szolgabírói hivatalra. Zsoldos idejében tehát a helyi önkormányzat azért lett *a nemzet védőbástyája*, mivel az idegen (osztrák) eredetű magyar királyok és osztrák császárok központi kormányzatainak *actio radiusa* már nem nagyon hatott el a vármegyékig. Ezért a vármegyék megerősödtek, és nagyszámú feladat hárult rájuk, egyben itt zajlott (a viszonylag nagy társadalmi kört felölelő) magyar nemesi politizálás. Az erős helyi szint lassan magyar sajátosság lett, ahogy a téma is nagy súlyt kapott, és kap ma is a hazai közigazgatási jogban. A kötet törvénykezési (*juridica*) része a szolgabírókra tartozó bírói (mai szóval kisebb súlyú közigazgatási büntetőjogba tartozó szabálysértési és bírságolási) feladatokat, tevékenységeket tett elemzés tárgyává. Ide tartozott egyes polgári keresetekkel, illetve váltójoggal kapcsolatos eljárás (->**közigazgatási eljárási jog** ->**a közigazgatási hatósági eljárás alapintézményei**), valamint a szolgabírósnak „mellékes tagképpeni foglalatosságai” (például jelenlét a főítélőszék ítéletei végrehajtásánál; úriszéken való jelenlét; választottbírói eljárás; határjárás; végrendeleti ügyek). A közrendtartás szó a politikát (*politica*) jelentette, de abban az értelemben, amiként a *scientia politico-cameralis* kifejezést is használták, azaz a közigazgatást. (Érdemes felhívni már most a figyelmet arra az összefüggésre, hogy a közigazgatástan [valamint az alkotmánytan] oktatásában manifesztálódó politika is azért nyerte e nevezet hazánkban, mivel a políciatudomány, a *scientia politico-cameralis* utóda volt). A közrendtartási rész a következő főbb feladatcsoportokat magyarázta lexikonszerűen, ábécérendben:

- törvény vagy törvénné vált szokás által a szolgabíróra bízott feladatok,
- megyei végzések, meghagyások, utasítások által meghatározott feladatok, ezeket nevezi Zsoldos közigazgatási (*administrativa*) feladatoknak, melyek által általános kiküldetést (felhatalmazást) nyer a szolgabíró,
- különös kiküldetés (felhatalmazás) alapján teljesítendő feladatok,
- azok az eljárások, melyek törvényes természetüknél fogva a szolgabírói hivatalhoz ugyan nem kapcsolódó feladatok, de az országos gyakorlat a szolgabírók feladatává teszi azokat.^[34]

[9] Zsoldos a magyar közigazgatási jogban a leginkább sajátos magyar megoldást képviselő (vár)megyerendszert, a helyi önkormányzati jogunk alapfogalmát, „a nemzet védőbástyáját” a szolgabírói hivatalon keresztül mutatja be. A vármegyerendszer mellett a magyar közjog önállóságát a Szent Korona-tan, a történeti alkotmány, illetve a werbőczyánus jogi gondolkodás adta, ezek múltunk máig ható vívmányai.

[10] A jeles professzor, salinei Récsi Emil (1822–1864, okt.: 1850–1863) *akadémikus* (levelező tag: 1858-tól) munkásságának jelentősége nagy. 1844-től a kolozsvári joglíceumban egyházjogot és statisztikát oktatott helyettes tanárként (az elhunyt, általa hallgatott Huber álláshelyén), illetve 1846-tól Huber

Ferenc tényleges utóda volt a politika (*scientia politico-cameralis; Polizeiwissenschaft*) tárgyából, de a sors az új tudomány, a közigazgatási jog művelésére szólította. Récsi Emil a közigazgatási jogot először (elsőként) adta elő hazánkban a Pesti Királyi Tudományegyetemen, és négykötetes közigazgatási jogi tárgyú magyar nyelvű nagymonográfiája is emléket állít neki. Gyakorlatilag őt kell az első olyan magyar közigazgatás-tudósnak tekintenünk, aki elhivatottan művelve tudományszakát, a közigazgatási jogot, annak első hazai egyetemi oktatója volt. (Érdekesség, hogy a közigazgatási jogot 1850-től magyarul oktathatta.) Legértékesebb és sok tekintetben úttörő munkája, fő műve a monumentális *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve I-IV.* (1854–1855).^[35] Utalnunk kell sokrétű oktatótevékenységére (alkotmányjog, közigazgatási jog, pénzügyi jog, római jog) és akadémiai levelező tagsága (1858) jelentőségére. A Pesti kir. m. Tudományegyetem törvénytudományi kara prodékánja volt (1861–1863). A közigazgatási jog első magyarhoni összefoglalásának számít *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve* című négykötetes, közel 1550 oldalas munkája. Gyakorlatilag ez máig az egyik legterjedelmesebb közigazgatási kézikönyv magyar nyelven. A Bach-korszakban hatályos osztrák közigazgatási jog mellett a cseh, a galíciai lengyel (és ukrán), illetve a szintén osztrák érdekkörbe tartozó lombard–velencei közigazgatási jogot is vizsgálta. Ilyen széles kitekintés az osztrák–német közigazgatási jogban is páratlannak minősül, még akkor is, ha Moritz Stubenrauch (1811–1865)^[36] és mások munkái (német, illetve olasz, francia, és angol nyelven írt művek, jogszabályok, valamint néhány hazai latin, olykor magyar nyelvű mű – a hazai munkák többnyire törvénygyűjtemények) is hatottak rá. A mű címének „törvénytudomány” szava is a német *Verwaltungsgesetzkunde* szóból ered, bár a jog (tárgyi jog) értelemben vett törvény szó még sokáig használatban maradt (például törvénykar; az Akadémia törvénytudományi osztálya), illetve már jóval korábban is használták magyarul a törvény szavunkat a jog szó hazai megjelenése előtt. A munka a közigazgatást a maga teljességében feldolgozza: a közigazgatási szervezeti jogot, az államszolgálati (mai szóval: közszolgálati) jogot, a rendészeti igazgatást, az oktatásügyet, a földművelési, a kereskedelmi, és a közlekedési ügyet is ideértve. Igazán mérföldkőnek véleményünk szerint közigazgatási jogi kézikönyve tekinthető, hiszen a közigazgatási jog (és a pénzügyi jog) első hazai oktatóját tisztelhetjük személyében. Récsi volt a közigazgatási jogdogmatika behozója a hazai kutatásokba, a közigazgatási jog, illetve az ausztriai közigazgatási jog fogalmát is meghatározza, elemzi a közigazgatási anyagi és eljárásjog fogalmiságát, különbségeit és elméletét is. Nagy fáradtsággal, eredeti források tanulmányozásával igyekezett a helytartótanácsi és udvari kamarai szabályrendeleteket (ún. *normálékat*) felkutatni, mivel csak hézagossá gyűjtemények álltak rendelkezésre. Az ügyiratkezelést, az iktatás kérdéseit is elsők között elemezte.^[37]

[11] Fontos utalni oktatástörténeti szempontból azon tényre, hogy Magyarországon a korban Kolozsvárt (1872), Debrecenben (1912), majd Pozsonyban (1914) jött létre az újonnan alakult egyetemeken jogi kar, amelyeken szintén oktattak közigazgatási jogot. Az I. világháborút követő terület-elcsatolások (1920) következtében a kolozsvári kar Szegedre, a pozsonyi kar Pécsre került át.^[38]

[12] Kmety Károly (1863–1929, okt.: 1892–1929) karrierjét a gyakorlatban, közhivatalnokként, a Pénzügyminisztérium segédfogalmazójaként kezdte, de később az elméleti tudományművelést választotta. Kmety tudományos pályája elején a pozsonyi jogakadémia tanára (1892–1896), majd a pesti egyetem rendkívüli (1896–1902), ezt követően rendes professzora (1902–1929) volt. E jeles művelő a közigazgatási jogpozitivizmus reprezentánsa volt, és a közigazgatási tételes joggal foglalkozók egyik legtekintélyesebb alakja a korban a jogdogmatista Tomcsányi Móric (1878–1951, okt.: 1906–1945) *akadémikus*^[39] (levelező tag: 1928, rendes tag: 1943), és Egyed István (1886–1951, okt.: 1922–1948)^[40] professzorok mellett.^[41] Fontos adalék, hogy Kmety kéziratban maradt 1888-as egyetemi magántanári habilitációs értekezése *A magyar vízügyi közigazgatás joga* címet viselte (ezt követően porosz és francia területen tett tanulmányutat). Kmety professzor *A magyar közigazgatási jog (és pénzügyi) jog tankönyve* című közigazgatási jogi (majd később közigazgatási és pénzügyi jogi) könyve 1897 és 1926 között hét kiadást ért meg.^[42] Ez 1945 előtt kivételes volt, és lehetőséget adott a kézikönyv fejlesztésére (szemben a korábbi monográfiákkal és tankönyvekkel,^[43] amelyek

gyakorlatilag egyetlen kiadásban jelentek meg, kivéve Zsoldos könyvét). Megjegyzendő, hogy nagyjából a Kmety előtti szerzők közel mindegyike közjogász (alkotmányjogász) is volt a közigazgatási jog művelése mellett (illetve kisebb számban pénzügyi joggal is foglalkoztak – utóbbi Kmetyre is igaz – mivel a pénzügyi jog 1945 előtt alig néhány művelő esetében volt egyedüli kutatási terület). Kmety átfogó feldolgozása nem általános és különös részre oszlott (mint ahogy az gyakran bevett volt/maradt főként a német, illetve germán jogi kultúrákban), hanem a kötet első felét alkotó első könyvben a közigazgatás alapfogalmait, a központi és helyi-területi közigazgatási szerveket, valamint a közigazgatási bíróságot tárgyalta. A második könyv a szakigazgatásokat és a közhivatalnoki jogot tárgyalta (utóbbi a magyar felfogásban ma az általános részhez tartozik). A szakigazgatások között a statisztikai és népességi igazgatás (az anyakönyvi, az egyesületi, és a kisajátítási ügyeket, illetve a községi illetőséget is ideértve), a rendészeti igazgatás, a jóléti igazgatás (ma szociális-kulturális, vagy humánigazgatás, beleértve a vallásügyi igazgatást is) a gazdasági igazgatás, valamint a pénzügyi igazgatás kérdései szerepeltek. A tankönyvre a hazai közigazgatási bíráskodás induló gyakorlata jó hatással volt, ahogy a jogirodalom egészére. Érdekesség, hogy a regulatív közigazgatás vonatkozásában hosszasan idézi eredetiben Vivient, aki az általános vagy különös hatáskör-leadást *szemilegiszlatív* funkciónak tartja. A felsőségi aktusokat (*actes de commandement*) szintén a francia elmélet (és a német Albert Hänel (1833–1918) alapján) ismerteti. Hänel munkásságára másutt is támaszkodik. A kormányzó- és ügyintéző szervek körében utal Steinre, aki *Ministerial- und Behördensystem*ről beszélt, azaz itt egy szervezeti jogi irányú említésnek lehetünk tanúi. A közigazgatási beosztás kifejezésnél magától értetődően említi a francia fogalmat (*division administratif*), illetve a legtöbb elméleti fogalomnál megadja a német, és esetenként a latin ekvivalenst is.

[13] Erekly István (1876–1943, okt.: 1904–1943) történeti és összehasonlító módszert alkalmazó közigazgatási jogtudós volt. Az első hazai közigazgatási jogi író, Zsoldos Ignác nyomán ő is a helyi önkormányzatok kutatásával foglalatalkodott. Ahogy az első magyar nyelvű közigazgatási jogi munka is e témakörrel foglalkozott, Erekly is több monográfiát írt erről, köztük MTA rendes tagi székfoglaló értekezését. Székfoglalóul egy közel 400 oldalas monográfiát, fő művét nyújtotta be (*Közigazgatás és önkormányzat*), mely azóta is legterjedelmesebb az MTA székfoglalók között, bár ennek csak részleteit olvasta fel. Erős angol, francia, német, latin, és olasz nyelvtudása volt. Az angolszász szerzők ismeretét növelte, hogy brit területen is folytatott egyetemi tanulmányokat. Mindez erősítette az összehasonlító szemléletet. Egy korábbi, 1914–1918-as, közel 1100 oldalas műve (*Jogtörténelmi és közigazgatási jogi tanulmányok*) a közigazgatáshoz kapcsolódó történeti kérdéseket vizsgál. Ennek körében elsődleges korabeli latin nyelvű források alapján máig felül nem múltan tárta fel a hazai parlamenti jogot, de e művében foglalkozott az angol centralizációval és szavazati joggal, a közigazgatási jogi jogforrásokkal a középkortól saját koráig, így alkotva kiemelkedőt az összehasonlító közigazgatási jog terén. A közigazgatás-elmélet, a magyar közigazgatás-tudomány korábbi nézetei vizsgálatának egyik első kezdeményezője volt.^[44]

[14] A közigazgatási jogi irány egyéb művelői: bizáki Puky Károly (1789–1831);^[45] Virozsil Antal jogbölcsész (1792–1868),^[46] nyáregyházi Nyáry Pál (1805–1871),^[47] Boncz Ferenc (1829–1901),^[48] Lechner Ágost (Ágoston) (1836–1901),^[49] Fésüs György (1841–1914),^[50] Kuncz Ignác (1841–1903) *akadémikus* (levelező tag: 1896),^[51] alsó-csernátoni Csiky Kálmán (1843–1905),^[52] Keleti Ferenc (1846–1897u.),^[53] id. br. zalánkeméni Wlassics Gyula (1852–1937)^[54] *akadémikus* (levelező: 1886, rendes: 1892, igazgatósági: 1901, tiszteleti: 1919), Kovács Pál (1855–1915),^[55] ifj. kibédi Biasini Domokos (1856–1891 u.),^[56] Ladik Gusztáv (1860–1959),^[57] Bartha Béla (1861–1914),^[58] Falcsik Dezső (1862–1924),^[59] Reichard Zsigmond (1863–1916),^[60] Jászi Viktor (1868–1915),^[61] Dambrowszky Imre (1869–1945),^[62] Vasváry Ferenc (1872–1952),^[63] id. kövesdi Boér Elek (1872–1952),^[64] alsószentmihályfalvi Sigmund Andor (1875.–1930 u.),^[65] Panajoth Gyula (1878–1955),^[66] tomcsányi Tomcsányi Móric (1878–1951, okt.: 1906–1945)^[67] *akadémikus* (levelező tag: 1928, rendes tag: 1943), Felszeghy Béla (1882–1951),^[68] szentkirályszabadjai Márffy Ede (1885–1947),^[69] iglói Szontagh Vilmos (1885–1962),^[70] Egyed István (1886–1966, okt.: 1922–1948),^[71] Csekey István (1889–1963),^[72] Weis István (1889–

1973),^[73] Mártonffy Károly (1890–1979),^[74] Tóth József (1897–1970),^[75] ifj. kövesdi Boér Elek (1899–1954)^[76] *akadémikus* (levelező tag: 1941), tiszaföldvári Eszláry Károly (1900–1975),^[77] Csizmadia Andor (1910–1985).^[78]

3. Közigazgatástan

[15] A közigazgatástan hazánkban a *Polizeiwissenschaft* utódtudományaként jelentkezett. A közigazgatástani irányzat (szaktudomány) hazai művelése a közigazgatási joggal szinte egyidejűleg jelent meg. A közigazgatástan első hazai művelője Karvasy Ágoston (1809–1896, okt.: 1835–1868) *akadémikus* volt. A közigazgatástannal való tudományos tevékenykedés 1843–1844-ben indult meg, míg a közigazgatási jog kutatása tudományos értelemben Zsoldos Ignác 1842-es munkájával vette kezdetét. Karvasyt számos művelő követte folyamatosan több mint száz esztendőn keresztül, 1948-ig.

[16] Concha Győző (1846–1933, okt.: 1872–1928) *akadémikus* (levelező: 1886, rendes: 1900, igazgatósági: 1914, tiszteleti tag: 1931) jogász és államtudós jelentette a Karvasy Ágoston által elindított, folyamatos hazai közigazgatástani fejlődés csúcását. Őt idegen nyelvet ismert magas szinten a kezdetben Kolozsvárt, majd Budapesten működő professzor, aki hosszú élete során kétszer volt a Kolozsvári Tudományegyetem, kétszer pedig a Budapesti Tudományegyetem dékánja. A hagyományosan közel kétszáz éve legmagasabb presztízsű tudományos társaság, nemzeti akadémiánk, a Magyar Tudományos Akadémián lévő összes lehetséges tagsági viszonyt betöltötte (levelező tag, rendes tag, igazgatósági tag, tiszteleti tag), végül a szervezet alelnöke lett (1922–1925). A hazai államtudomány nesztorsága mellett a politikatudomány és szociológiatudomány is magáénak vallja (bár szociológiaellenes volt, közigazgatástanában sajátos társadalomtant is művelt). Közel hatvan év egyetemi oktatást követően, 82 évesen vonult nyugalomba. Monográfiát írt a közigazgatási bíráskodásról (->közigazgatási bíráskodás és közigazgatási jogi vita ->közigazgatási per), az újkori alkotmányokról, az 1790-es évek reformeszméiről; Eötvös József (1813–1871) a nagy magyar liberális állambölcselelő és francia Charles Montalembert (1810–1870) liberális katolikus történész barátságáról. Fő műve, a *Politika I. Alkotmánytan. II. Közigazgatástan* közigazgatástani része, 1884-es, 1891-es, és 1893-as, hallgatók által lejegyzett, és nyomtatásban kiadott előzménykötetekkel rendelkezett. Az alkotmánytani kötet 1895-ben, a közigazgatástani kötet 1905-ben jelent meg végső formájában (ezt követte az alkotmánytani kötet 1907-es, kissé stilizált újabb kiadása). Az általa, valamint elődei által művelt politika nevű tantárgy nem volt azonos a modern politikatudománnyal, alkotmánytant és közigazgatástant tartalmazott. Hatott rá ugyan bécsi professzora, Lorenz Stein, azonban Concha a közigazgatástan francia, német, olasz és angolszász fejlődését nemzetközileg mérve is mély tudományossággal elemezte. Hegel hatásait tükröző állambölcseleti gondolkodásába, mely sötét tónusú, veretes stílusában fejeződött ki, beépítette a más nemzetek tanait is. Ugyanakkor francia, német gondolkodókat is alappal kritizált.

[17] Concha azt vallotta, hogy nem lehetséges a közigazgatási jog egészének kodifikációja. (Ugyanezt volt a nézete a közigazgatási eljárással kapcsolatban is.) A közigazgatási jog tudománya szerinte számos ágra (például pénzügyi igazgatás joga, vízügyi igazgatás joga, közoktatásügyi igazgatás joga stb.) tagozódik. Ezeknek belső egysége Concha idejében csekélyebb volt, mint az időben hosszabban fejlődött magánjog tudományáé. (Ahol azért ez a belső egység ma talán valamivel kisebb, mint a kompaktabb, de szintén sokirányú büntetőjogé.) A közigazgatási jog Concha szerint a közigazgatásról majd csak annyi tájékoztatást ad, mint a kereskedelmi jog a kereskedésről. Meglátása szerint a közigazgatás a közigazgatástan nélkül pusztán a közigazgatási joggal merő empiria és rutin marad. (Ezt egyébként soha senki nem vitatta Magyarországon, kivéve talán Szontagh Vilmos egyes megnyilatkozásait.) Mindenesetre Concha nagy téma- és ügyszeretettel vizsgálta a közigazgatási jog kérdéseit is. A közigazgatás-tudomány fejlődésének bemutatása mellett értékesek a közigazgatási bíráskodásról, a hatásköri összeütközésről, a közigazgatás vezetéséről (korai vezetéstani előzmény), illetve a szakigazgatásokról: a statisztikai igazgatásról, az egészségügyi igazgatásról és a rendészeti igazgatásról vallott nézetei. Említendő tény, hogy Balogh Artúr, Haendel Vilmos, Ferenczy Árpád, Szandtner Pál, valamint a Haendel mellett kiemelkedő Krisztics Sándor mind Concha-tanítványok

voltak. 1949 után Concha személyét és konzervatív életművét méltatlan és alaptalan támadások érték jogelméleti vonalon. Ezekre a korszak ismertetésekor utalunk.^[79]

[18] Egyéb magyar közigazgatásan-művelők: Karvasy Ágoston (1809–1896) *akadémikus* (levelező tag: 1846),^[80] Kóvágóörsi Kerkapoly Károly (1824–1891) *akadémikus* (levelező tag: 1859),^[81] bocsári Mocsáry Lajos (1826–1916),^[82] Kautz Gyula (1829–1909)^[83] *akadémikus* (levelező tag: 1862, rendes tag: 1865), Kautz Gusztáv (1836–1907),^[84] Grünwald Béla (1839–1891)^[85] *akadémikus* (levelező tag: 1888), Szilágyi Dezső (1840–1901, okt.: 1874–1889) *akadémikus* (tisztelési tag: 1907),^[86] Beksics Gusztáv (1847–1906),^[87] nebojszai és galanthai Balogh Artúr (1866–1951)^[88] *akadémikus* (levelező tag: 1905, tanácskozó tag: 1949), szepesváraljai Haendel Vilmos (1874–1955),^[89] Steinecker (Steineker, Steinker) Ferenc (1876–1938),^[90] Ferenczy Árpád (1877–1930k.),^[91] Szandtner Pál (1884–1963),^[92] Krisztics Sándor (1890–1966).^[93]

4. Komplex közigazgatás-tudomány

[19] A komplex közigazgatás-tudományi irány vagy egyesítő iskola Magyary és tanítványai munkásságát foglalja magában. Magyary Zoltán (1888–1945, okt.: 1918–1944) a magyar közigazgatás-tudomány legnagyobb alakja. Német nyelven anyanyelvi szinten, angolul és franciául hasonló nívón, olaszul és oroszul pedig magas fokon beszélt. Magyary Zoltán egyszerre volt tudománypolitikával (*A magyar tudománypolitika alapvetése* 1927-ből, németül is megjelent) foglalkozó gyakorlati szakember, elméleti közigazgatási- és pénzügyi jogász, egyetemi professzor, iskolateremtő tudós. Későbbi tudományos iskoláját, a Magyar Közigazgatás-tudományi Intézetet a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen (jelenleg Eötvös Loránd Tudományegyetem) hozta létre a *Rockefeller Foundation* segítségével 1930–1931-ben. Az amerikai *scientific management* (->közigazgatási menedzsment) és a francia–német klasszikus közigazgatási jog és közigazgatásan, illetve a hazai eszmék keresztútján állva igyekezett az általa nagyra becsült hazai hagyományokat ötvözni a leginkább élenjáró kutatási eredményekkel. Nem vetette el a jogdogmatikai gondolkodást, ugyanakkor az amerikai tudományos munkaszervezést, Henri Fayol és Frederick Winslow Taylor eszméit, az igazgatásszociológia (Magyary Zoltán – Kiss István: *A közigazgatás és az emberek*, 1939) és az igazgatáspolitikát – a világot 1930-tól domináló – elveit hazahozta egész Nyugat-Európát, USA-t (*Amerikai államélet*, 1934), Kanadát, és a Szovjetuniót bejáró kutatóútjairól. A hazai közigazgatásan eredményeit is tiszteletben tartotta, magát Concha utódként jellemezte. Bevezette Magyarországon a *fact-finding survey*-t, a ténymegállapító (kérdőíves) szociológiai kutatásokat. Már fiatalon alkalmazta az egyetemes tizedes osztályozás korabeli formáját első, költségvetési jogi monográfiája írásakor, 1923-ban. Tanítványaival megírt egy közigazgatási eljárási törvénytervezetet, és kormánybiztosként vezette a magyar közigazgatás racionalizálását. 1936-ban már a közigazgatás-tudomány egyetlen világszervezete, az 1930-ban alapított IIAS egyik alelnöke volt. Az IIAS 1936-os varsói kongresszusán a közigazgatás legfőbb vezetéséről szóló főreferátuma, melyet franciául tartott, francia (*L'organisation des autorités...* 1936), lengyel (*Organizacja wladz...* 1936), magyar (*A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból*, 1936), valamint angol nyelven is megjelent, utóbbi a *The Industrial State* címmel 1938-ban New York Cityben. Az intézet közel ötven kiadványt jelentetett meg, és *Közigazgatás-tudomány* címmel folyóiratot adott ki (1938–1944).^[94] Az elmélet és a gyakorlat egységét elválaszthatatlannak tartotta. Az intézet munkaközösségét 21 tanítvány alkotta, de publikálás, konferenciaelőadás, kiadványelőállítás, technikai segítség címen még közel 430-an tartoztak oda. Magyary fő műve a mintegy 675 oldalas, 1942-es *Magyar közigazgatás*, melyben nézeteit összegezte.^[95] Megindult életműve szövegkritikai sorozatának kiadása, melynek második kötete is megjelent.^[96]

[20] Magyary tanítványai monográfiákban és kisebb önálló kiadványokban vizsgálták a közigazgatási eljárás és a közigazgatási bíráskodás kérdéseit. Összehasonlították a francia és az olasz Államtanács működését, kutatták a német közzolgálati jogot és az olasz köztisztviselői önkormányzatokat, az USA elnökválasztását, a nagyvárosi közigazgatásokat, a szociális vármegye kérdéseit egyaránt.

[21] Magyary aspiránssá, kutatóvá, tanársegéddé, professzorrá lett tanítványai: Benisch (Némethy)

Artúr (1881–1972), Alsó László (1890k.–1945u.), Fluck (Raggamby) András (1892–1964), Hantos Gyula (1903–1945), Vecseklőy József (1903–1992), Drágffy Miklós (1905–1945?), Kiss István (1906–1997), Meznerics Iván (1907–1988) pénzügyi jogász professzor, Id. Martonyi János közigazgatási jogász professzor (1910–1981), Karay Kálmán (1910–1975k.), Benárd Aurél (1910k.–1973u.), Góbel József (1910k.–1979k.), Menczer Károly (1912–1977u.), Szaniszló József (1913–1993u.), Valló József (1913–1976), Bónis György (1914–1985) jogtörténész professzor, Karcsay Sándor (1915–1999), Jelinek Győző (1915k.–1952u.), Lovász János tanársegéd (1920k.–1991k.), Elek Péter tanársegéd (1920k.–1945?), Galambos Pál tanársegéd (1920k.–1945?), Gyürky Rudolf tanársegéd (1920k.–1945?), Horváth Kálmán (1920?–1945?), Szöllősy Zoltán (1920?–1945?), Baranyai Ferenc (1920?–1945?), Baranyai Kálmán (1920?–1945?), Bereznay Aurél (1920?–1945u.), Bozóky György (1920?–1945?), Nagy Károly (1920?–1960?).

5. Igazgatási szervezésttan, igazgatásszociológia, közigazgatás-politika

[22] Az igazgatási szervezésttan kutatásában az igazgatástudomány szervezéseméleti alapjainak kutatása hozta a legtöbb eredményt. 1963-ban Szamel Lajos jelentetett meg a közigazgatási jog művelői közül kötetet *Az államigazgatás vezetésének alapproblémái* címmel, mely angolul is megjelent. A hetvenes évektől a francia-német „közbürokrácia” bemutatása mellett az USA Human Relations szervezetszociológiai iskolája is erős hangsúlyt kapott (illetve 1989 előtt mód nyílt a szervezésemélet marxista-leninista tanainak tanulmányozására). A hetvenes években a szervezeti információelmélet mellett a szakigazgatási (ágazati) szervezésttanok bemutatása is hangsúlyt kapott (hadsereg-szervezés, egyházszervezés, tudomány-szervezés).^[97]

[23] Az igazgatási szervezésttanon belül is folytatott szervezetszociológiai kutatások mellett a húszas évektől a közigazgatás szociális feladataival, illetve társadalomelméleti kérdésekkel foglalkozott Weis István (1889–1973), a Magyary-iskola és maga Magyary fentebb említett szociológiai kutatásai mellett. A szocialista korszakban az államigazgatási és a minisztériumi dolgozók anyagi és erkölcsi megbecsülésének szociológiai kérdései kaptak hangsúlyt, különös tekintettel az illetményt befolyásoló tényezőkre.^[98]

[24] A közigazgatás pszichológiai kutatása ritka hazánkban, a múltból az anyagi-erkölcsi ösztönzőrendszer vizsgálatának pszichológiai elemei emelendők ki a jogállási törvénnyel kapcsolatos kutatásokat összegző fentebb említett kötetből, amelyben főként a stabilitás és mobilitás szerepe a közigazgatási munkában, a személyiségtényező, a nem, a kor alapján folytatott pszichológiai vizsgálatok, illetőleg a közzolgálati dolgozók megelégedettségének pszichológiai elemei jönnek szóba.^[99]

[25] A közigazgatás és a politika kapcsolatát Lőrincz Lajos (1935–2010, okt.: 1961–2010) dolgozta fel. A politika három fő szereplője az állam, a pártok, valamint a politikai ideológia. E körben a közigazgatás és a politika kapcsolata erős gazdasági meghatározottságára mutatott rá, amelynek a közigazgatás személyi állománya egy kiemelt pillére, a háromoldalú viszony jelentékeny szereplője. A pártpolitika és a közigazgatás kapcsolatának bemutatása kitér a többpártrendszer és az egypártrendszer különbségeire, a funkciómegosztás, valamint a *pressure group*-ok szerepére. Kitér a köztisztviselők politikai szerepvállalásának megengedő és tiltó rezsimjeinek vizsgálatára, illetve a hivatali élet és a magánélet határait (ideértve, hogy a legtöbb közzolgálati etikai rendszerben a közhivatalnok a magánéletben is köteles állásához méltó magatartást tanúsítani).^[100]

6. Mai kutatások

[26] A mai kutatások bemutatását megelőzően szükséges utalni arra, hogy Magyarországon (hasonlóan a 19. századi francia és német–porosz szemlélethez) alapvetően a közigazgatási jogtudomány dominanciája uralta és uralja a közigazgatás-tudományokat. (Az USA hatására a francia és német közigazgatási jogi kultúrkörben főként az ötvenes-hatvanas évektől indulóan sokat

erősödött a menedzsmenttudományok befolyása.) A hazai jogtudományi dominancia tetten érhető részben a közigazgatási jogtudomány jogtudományokon belüli súlyán is. E körben elég csak arra utalni, hogy a megismerési értelemben vett jogforrások döntő hányada rendelet, és a rendeleti joganyag legnagyobb részben közigazgatási jogi természetű. A jogállamiság, a közigazgatás joghoz kötöttsége, számos egyéb alapelv mellett a szervezeti jog, a közigazgatási eljárásjog és perjog, vagy a szakigazgatások ismerete kevésbé nélkülözhetőek a közigazgatás vizsgálata során. A hazai közigazgatás-tudományban is megfigyelhető részben az, hogy a nem jogi közigazgatás-tudományok súlya a saját „anyatudományukon” belül kevésbé jelentős, és ehhez igazodik művelők száma is. Az 1990-es évek közepén készült neves amerikai egyesült államokbeli (és emiatt jogtudomány iránti elfogultsággal aligha vádolható) kézikönyv is leszögezi: „Nincs fontosabb dimenziója a közigazgatásnak, mint a közjogi, mely a felelős és jogszerű gyakorlat keretét szolgál.”^[101] A kutatások intézményi bázisát főként a közigazgatási jogi (valamint részben a szervezés- és vezetéstudományi) tanszékek mellett a lentiekben említett kutatóközpontok, egyes minisztériumok (főként a BM és az IM), továbbá egyes alapítványok és civilszervezetek alkotják.^[102]

[27] Az euroatlanti fejlődéstől való elszakadás jellemezte hazánkban az 1949 és 1989 közötti időszakot. A szovjet közigazgatási jog és a marxista-leninista ideológia is éreztette hatását. Ekkoriban csak Budapesten, Pécsen, és Szegeden, majd később Miskolcon (1981) működtek jogi karok. Az egyetemekről szinte az összes 1945 előtti jogászprofesszort eltávolították, sokakat kitelepítettek, többen öngyilkosok lettek. Az egyetemeken és az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetében (1949-től) nagyjából 25-30-an foglalkoztak a területtel ebben a korszakban (az MTA-n kezdetben csupán két kutató). Ideológiai erőfitogtatásként jogágak kerültek átnevezésre, így lett a közigazgatási jog elnevezése államigazgatási jog. A közigazgatás-tudomány elnevezése államigazgatás-tudomány lett.^[103]

[28] A Magyary-iskola részben Magyary Zoltán halálát követően, részben az iskola tagjainak a politikai klíma megváltozása kapcsán történő szerepváltásával, illetve az új ideológia térnyerésével 1949-re háttérbe szorultak. A II. világháború alatt elhunyt Magyary Zoltán egy közigazgatási jogász professzortársa lett az ELTE jogi karának dékánja 1949 és 1952 között, Mártonffy Károly (1890–1979), aki 1960-ig Magyary tanszéki utóda is volt. Mártonffy utóda Berényi Sándor (1930–2013, okt.: 1960–2000)^[104] lett, aki 1960 és 1988, azaz közel három évtizedig állt az ELTE ÁJK Államigazgatási Jogi Tanszéke élén. A jogtudomány mindenható ura Szabó Imre (1912–1991, okt.: 1949–1982) jogelmélet-tudós *akadémikus* (levelező tag: 1949, rendes tag: 1956) lett, akit a Szovjet Tudományos Akadémia is tagjai sorába fogadott. (Az MTA jogtudóst taggá ezt követően csak 1962-ben választott.) Az ő korábban említett, erősen ideologikus 1955-ös könyve alapján gyakorlatilag valamennyi, általa vizsgált „burzsoá” magyar jogtudós negatív fénybe került. Különösen a jogbölcselet művelőként is számontartott Concha Győző emlékét érték nemtelen támadások. Hasonló nézeteket államigazgatási jogi részről is hangoztattak. Az ötvenes években az államigazgatási jogot is ideologikus jegyzetekből tanították, a Marx- és Lenin-idézetek mellett Sztálinra, valamint Pravda-vezércikkekre is hivatkoztak. Magyary nevét 1966-ig nem lehetett leírni (vagy ha itt-ott mégis említették, írott tananyagban csak negatív felhanggal tették). Sajnálatosan a tudományos színvonal sokat csökkent a korábbiakhoz képest, minden más jogág esetében így volt ez. Az államigazgatási jog hazai művelői közül többen a Szovjetunióban szereztek kandidátusi fokozatot, de oroszon kívül – kevés kivétellel – más idegen nyelvet alig beszéltek az oktatók, kutatók, professzorok. 1950-ben az önkormányzati jogot felváltotta a tanácsjog, a közszolgálati jogot a munkajog részeként kezelték (bár államigazgatási jogból továbbra is sor került „államigazgatás személyzete” címen oktatására, kutatására). A közigazgatási jogról államigazgatási joggá átnevezett jogág művelésére több tényező is jó hatással volt. Az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló [1957. évi IV. törvény \(Et.\)](#) elfogadása, és ennek joggyakorlata ilyen volt, de igaz mindez a tanács törvényekre is. Ebben a korszakban a németes műveltségű Szamel Lajos (1919–1998, okt.: 1951–1989) írta a legtöbb, kilenc monográfiát.^[105]

[29] Sokára jelent meg az első, minden jogi karon egységesen kötelező általános részi (1966)^[106] és különös részi (1972)^[107] tankönyv. A korszak legjobb (több vonatkozásban máig ható) jogdogmatikai

termékét Madarász Tibor (1927–1991, okt.: 1950–1991) írta 1989-es lezárással, amely még 1995-ben is megjelent nyolcadik kiadásban.^[108] A jogi karok mellett megalakult 1953-ban a hivatalnokképző, a kétéves oktatási időtartamú Tanácsakadémia (Budapest mellett szombathelyi és veszprémi képzőhellyel is). A Tanácsakadémia székhelye az 1146 Budapest Cházár András utca 3. szám alatt volt. Formailag a három korábbi, külön székhelyű, egy-egy éves továbbképzést nyújtó tanácsakadémiák egyesülése, és az 1968-ban létrehozott Tanácsakadémia Tanácsigazgatási Szervezési Intézete (ún. TISZI) alkotta a Tanácsakadémiát. A TISZI vezetője Raft Miklós (1933–2013) volt. Utóbbi kutatóintézet alapítása kifejezte a közigazgatás-tudomány új irányait is. A Tanácsakadémia kezdetben Igazgatási Tanszék, Szervezési Tanszék, és Marxizmus-Leninizmus Tanszék foglalt magában.^[109] A Tanácsakadémia jogutódaként 1978-ban a hároméves oktatási időtartamú Államigazgatási Főiskolán indult meg a képzés.^[110] (Kiemelendő a főiskolát 1977 és 1989 között irányító kiváló pedagógus, Kelemen Ferenc [1928–2021], az intézmény első főigazgatójának szerepe.) Itt a közigazgatás-tudomány szempontjából a legfontosabb a nyolcféle államigazgatási jogi tárgyat oktató Igazgatási Tanszék és a Szervezési Tanszék volt. Az MTA Állam- és Jogtudományi Intézete^[111] 1972-ben megindította az Országos Távlati Tudományos Kutatási terv (OKTK) keretei között *A közigazgatás fejlesztésének komplex tudományos megalapozása* elnevezésű, 15 évre tervezett kutatást. A kutatás titkára 1981-ig Lőrincz Lajos volt, kezdetben Kovács István *akadémikus* (1921–1990, okt.: 1945–1990), majd Kilényi Géza (1936–2016, okt.: 1959–2006) vezető tevékenységéhez kapcsolódott a projektum. Később az Államtudományi Kutatások Programirodájaként működött a kutatás. A kutatás az alábbi fő feladatterületeken tűzött ki célokat:

- a társadalom, az állam, és a közigazgatás,
- a közigazgatási szervezet mint társadalmi jelenség,
- a jog és a közigazgatás,
- a közigazgatás információs rendszere,
- a közigazgatási szervek cselekvése,
- a közigazgatás személyi állománya,
- az urbanizáció hatása a közigazgatásra,
- az államigazgatás központi irányítása,
- a helyi-területi igazgatás,
- a tervezési-gazdasági körzetek és az agglomerációk igazgatása.

[30] A kutatási program másfélszáz körüli leaflet, kisebb önálló kiadvány, ezen belül közel ötven könyv megjelenését segítette elő. Ezek között ugyanúgy voltak konferenciakiadványok, mint külföldi jogszabályfordítások, de sok összehasonlító téma is akadt: a nemzetgazdaság irányítása a polgári államokban, a közigazgatási reform kérdése, a külföldi községi bíraskodás és békebírói intézmény, a számítástechnika a francia közigazgatásban.^[112] A hazai közigazgatás-történet és a szakigazgatások története feltárásában jelentőset alkotott Hencz Aurél (1913–2000) szegedi címzetes egyetemi tanár, közigazgatási jogász és könyvtárigazgató.^[113] A TISZI-t felváltotta a Magyar Közigazgatási Intézet (MKI), amely számos kiadványt jelentetett meg közigazgatási kérdésekről. (Az MKI-nek nem volt jogfolytonossága a Magyar-féle intézettel, de elődként tekintett arra.) Az MKI 2007-ben megszűnt, 2007-ben és 2011-ben rövid életű jogutódok követték (Kormányzati Személyügyi Szolgáltató és Közigazgatási Központ [KSzK], illetve Nemzeti Közigazgatási Intézet [NKI]). Az 1997-ben létrehozott Open Society Institute a közigazgatás fejlesztése érdekében támogatta a *Local Government and Public Service Initiative* programot. A szintén civilszervezet Századvég Alapítvány (1985–) is támogat közigazgatási kutatásokat.^[114]

[31] 1830 és 1945 között kilenc hazai és egy külföldi közigazgatási jogász vagy államtudós/közigazgatástan-tudós tagja volt az MTA-nak. Az ezt követő korszakban hosszasan kellett várni, míg az angolul, franciául, oroszul, valamint olaszul beszélő Lőrincz Lajos (1935–2010, okt.: 1961–2010) *akadémikus* (levelező tag: 1990, majd rendes tag: 1995) lett, az 1945 és 1989 között felnőtt tudós nemzedékből egyedülként a kifejezetten közigazgatási jogot kutatók közül. Több monográfiát és kismonográfiát írt (*A tudományos kutatások állami irányítása* 1969; *A közigazgatás kapcsolata a*

gazdasággal és a politikával 1981; *Magyar közigazgatás: dilemma és perspektíva*, 1988 [kismonográfia]), jelentős a többekkel írt összehasonlító monográfiája (Lőrincz Lajos – Nagy Endre – Szamel Lajos *A közigazgatás tudományos kutatásának irányzatai*, 1976). Az általa igazgatott Államigazgatási Főiskolából, később egyetemből jött létre 2012-ben a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Közigazgatási Kara (jelenleg: Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kara), ahol a Közigazgatási Jogi Tanszéket halála után róla nevezték el. Az Összehasonlító közigazgatás tantárgy bevezetése Lőrincz Lajos ötletéből és megvalósításában jelent meg a magyar felsőoktatásban. A Közigazgatás-elmélet tantárgy az ő felvetésére, de már Szamel Katalin (1952–) által alapítottan került be az oktatásba. Lőrincz Lajos pályáján kiemelkedő pont volt az IAS alelnöki pozíciója, amelyet előtte Magyary és Kovács István (1921–1990) viselt. Lőrinczet a pozícióban Verebélyi Imre (1941–), Rácz Attila (1938–2019) majd Jenei György (1942–) követték.^[115]

[32] Szükséges a közigazgatás-tudomány egyes publikációs megjelenési forrásainak bemutatása is. Az utóbbi évtized eredményei közül kiemelendő a már többször idézett *Államtudományi klasszikusok* sorozat (2016–), amely 2021-ben a nyolcadik köteténél tartott. Ennek sorozatszerkesztői Patyi András (1969–) és Trócsányi László (1956–). Említendő az ELTE ÁJK 2013 óta megjelenő, három kötetre tagolódo tankönyvsorozata, mely újabb kiadásai során folyamatosan megújul. Szerkesztője Fazekas Marianna (1953–). Egy másik vállalkozás, az *Institutiones Administrationis* (A magyar közigazgatás és közigazgatási jog általános tanai) egy 2017 és 2019 között elkészült tankönyvsorozat, amely tíz kötetben jelent meg, és jelenleg négy egyetemi karon oktatják. A sorozatot szerkeszti: Patyi András (1969–). Ugyanő szerkeszti a már második köteténél járó, tizenkét kötetre tervezett *Magyary Zoltán összes munkái. Kritikai kiadás* elnevezésű szövegkiadás sorozatot.^[116]

[33] A jogtudományban, azon belül a közigazgatási jogtudományban (mely az államtudomány része is) a monografikus publikációkkal szemben a folyóirati közlemények a gyakoriak, tekintettel a közigazgatási jog proliferációja miatt szükséges gyors reagálásra. A hazai jogi folyóiratirodalom 1837-ben indult. Az első egyértelműen közigazgatási folyóirat az 1885-ben létrejött és 1944-ben megszűnt *Magyar Közigazgatás* című hetilap. Nem volt minden elemében tudományos folyóirat, az A/3 méretű, korabeli komoly napilapok formátumát öltő kiadvány lapszámonként átlag 16 oldal terjedelemben az új jogszabályok elemzése, városi, községi ügyek, gazdasági és pénzügyek kérdéseit ún. iránycikkekben jelentette meg. Emellett döntvényirodalmat is közölt. Közigazgatás-tudományi irányultságú folyóirat volt, a városüggyel foglalkozó B/5 alakú *Városi Szemle* (1908–1948). Emellett több községi, és köztisztviselői ügyvel foglalkozó közérdekű folyóirat volt, ilyet jelentetett meg 1921 és 1931 között a *Közszolgálati Alkalmazottak Nemzeti Szövetsége*; illetve a *Magyar Köztisztviselők Fogyasztási Termelő és Értékesítési Szövetkezete* is. A már említett Magyary Zoltán-féle *Közigazgatás-tudomány* 1938 és 1944 között 44 számot jelentetett meg. 1938-ban évente négyszer, 1939-ben hatszor, az 1941. évi 4. számtól évente tízszer jelent meg, átlag 85 oldalon számonként. Tudományos cikkek mellett a nagy közigazgatási rendszerek (Franciaország, Kína, Németország, Szovjetunió, USA) tudományos újdonságait, és a környező, főleg elcsatolt magyarlakta területek közigazgatási problémáit, valamint jogszabályfordításokat, külföldi szakmai úti beszámolókat jelentetett meg. Gyakran jelentek meg lengyel, portugál, spanyol témák is (a Külföldi jogfejlődés, valamint a Tudomány és élet rovatokban). Szerepet kaptak a külföldi államok közigazgatási változásainak ismertetései, közigazgatás-tudományi kérdések, a községi és a tanyai ügyek, a kihágási büntetőjog, a szervezélmélet. Az 1945-öt, majd 1949-et követő változás során jelent meg az *Állam és Igazgatás* (1949–1989). 1949 és 1951 között *Állam és Közigazgatás* címmel jelent meg (1956 októbere és 1959 áprilisa között szünetelt). Folytatása volt a *Magyar Közigazgatás* (1990–2006), és a jelenleg 13. évfolyamában lévő *Új Magyar Közigazgatás* (2013–), amely a lapszámok nagyobb részét egy-egy aktuális tematika köré csoportosítja. Rövid életű volt az elsősorban Lőrincz Lajoshoz kötődő három, A/4-es formátumú folyóirat, a *Közigazgatási Szemle* (2008–2009). 100–150 oldal terjedelemben jelent meg lapszámonként, elméleti és gyakorlati tanulmányokat egyaránt megjelentetett, főként a reformok, a szervezeti jog, a közszolgálat köréből, de helyet adott közigazgatás-tudományi írásoknak is. Utóda, a *Közigazgatás-tudományi Közöny* két számot ért meg. A harmadik folyóirat, a *Nemzetközi Közöny Közép-Kelet-Európai Közigazgatási Folyóirat / International*

Journal of Public Administration in Central and Eastern Europe (2007–2010) a jelzett földrajzi terület szerzőitől (de főleg a V4 országok kutatóitól) közölt reformokról, eljárásjogról, vezetéstudományról tanulmányokat. (A folyóirat fele magyar, másik fele angol nyelvű volt.) 2011-ben még a BCE Közigazgatás-tudományi Kar, majd – alcímmel kiegészítetten – 2013-tól a Nemzeti Köszolgálati Egyetem folyóirataként jelent meg számos tematikus magyar és angol különszámmal a *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás* című folyóirat, amely a 2021/2. számtól tervezetten csak angol nyelven, *Pro Publico Bono – Public Administration* címmel jelenik meg. Hasonló, a V4 országok irányában nyitott NKE-s kezdeményezés a *Public Governance, Administration and Finances Law Review* (2016–) is. Working papers jellegű volt (egy tanulmány – egy folyóiratszám) a magyar, esetenként angol, szórványosan német nyelven is megjelenő elektronikus periodika, az *Államtudományi Műhelytanulmányok* (2016–2018). Újabb megjelenésű az angol nyelvű *Institutiones Administrationis – Journal of Administrative Sciences* (2021–). Inkább gyakorlati lapok önkormányzati témákban a *Comitatus* (1991–) és a *Jegyző és Közigazgatás* (1998–). Emellett az általános, vagy közjogi jogi folyóiratok is közölnek közigazgatási jogi tanulmányokat. Ilyenek az egyes jogi karok többnyire Acta, vagy Annales vezérszóval kezdődő folyóiratai, az *Állam- és Jogtudomány* (1958–1961 között *Állam- és Jogtudományi Értesítő*, 1962-től jelenlegi címmel); az *Acta Juridica Hungarica* (1958–1990 *Acta Juridica* címmel az MTA folyóirata, angol, francia, német és orosz nyelven is publikált tanulmányokat; 1991–2017 között újabb nevén, 2017-től *Hungarian Legal Journal* alcímmel csak angol nyelven); a *Jogtudományi Közlöny* (1866–1934, 1946–); a *Belügyi Szemle* (1963–), a *Magyar Jog* (1975–), 2012 óta az NKE folyóirata a *Magyar Rendészet* (2000–), a csak elektronikusan megjelenő ELTE ÁJK-s *Jogelméleti Szemle* (JESZ; 2000–), mely angol, francia, német nyelven is közöl tanulmányokat; a *Miskolci Jogi Szemle* (2006–), a *Közjogi Szemle* (2008–), a *JeMa Jogesetek Magyarázata* (2010–), a *Pro Futuro* (2011–) stb. Szívesen közöl közigazgatás-tudományi és közigazgatási jogi tanulmányokat a *Polgári Szemle* (2005–). A közigazgatás-tudomány érdekkörében merül fel a *Vezetéstudomány* (1976–) mellett egy közigazgatási földrajzi folyóirat a *Tér és Társadalom* (1987–), és egy megszűnt kisebbségkutatási folyóirat, a *Regio* (1990–2020).^[117]

[34] A közigazgatási joggal kapcsolatos idegen nyelvű irodalom (főleg annak monografikus szintje) egy-egy szórványos előzményre tekinthet vissza.^[118] A Berényi-féle ELTE tankönyv kései, 1990-es orosz megjelenésétől ^[119] hosszú idő telt el a korábban már idézett angol nyelvű *Hungarian Public Administration and Administrative Law* kötet elkészültéig. Az 1989 előtti orosz nyelvű mellett jelenlévő angol, francia, német közlés mára egyértelműen az angol nyelvű publikálás irányába tolódott el annak ellenére, hogy a közigazgatási jog ősforrásai mégis francia és német területeken fekszenek. Jelenleg a magyar szerzőknek több Q1–Q4-es angol nyelvű folyóiratban van lehetőségük publikálni, bár a kifejezett kontinentális közigazgatási jogi tematikájú orgánum kevés, így ez a helyzet a tematikai szétágazódásoknak, kényszertémákban való publikálásoknak kedvez.^[120]

[35] Érdemes megvizsgálni, hogy a 2020-as éveket (és előzményidőszakait) mely kutatási tematikák jellemzik a közigazgatási jog területén. Vannak egyes klasszikus témák, ilyen a közigazgatás-tudomány/közigazgatási jogtudomány és közigazgatás-elmélet, a helyi önkormányzati jog, a közigazgatási eljárásjog, valamint a szakigazgatások egyes kérdései. Utóbbi téma elemei a terület változékonysága miatt eltérő intenzitással vannak jelen. A közigazgatási jog és alkotmányjog kapcsolatát már a 2000-es évek óta igyekeznek a közigazgatási jogászok hangsúlyosabban vizsgálni. Részben a jogfejlődésből is ered a hagyományosan kutatott közigazgatási bírósági kérdések kutatásán belül a közigazgatási per és a közigazgatási nemperes eljárás kérdései iránt tapasztalható növekvő érdeklődés. Már az 1880-as években téma volt a közigazgatás egyszerűsítése, mely az 1930-as évekre erősödött fel. 1989 után a kérdés folyamatosan jelen van, részben OECD és EU hatásokra is. Az uniós közigazgatási jog szerepe felerősödött a 2004-es EU-csatlakozással, s ez mind az anyagi, mind az eljárásjogi kutatásokban érezteti hatását. A technikai-műszaki fejlődés kapcsán nagyon megerősödött a digitális közigazgatás, az elektronikus közigazgatás kutatása. Olyan újabb jelenségek, mint az ismétlődő gazdasági válságok, a világjárvány, a terrorizmus, a közigazgatás és a jog (de végső soron az emberi társadalmak mint rendszer) alkalmazkodóképességét (reziliencia) teszik próbára mind a természet, mind a társadalom olyan változásaival szemben, amelyek a biztonságot, a

pénzrendszert, az éghajlatot, a mezőgazdaságot, az energiahordozók hozzáférhetőségét, vagy a nyersanyagok szűkösségét, illetve a fenntarthatóságot, valamint a háborús térségeket érintik. Mindezen, a világ egészére, vagy egyes nagyobb térségekre kiterjedő jelenségek a válságközigazgatás irányába mutatnak.

[36] Pálné Kovács Ilona (1954–) politikatudós, régiókutató, közigazgatási jogász jogi tanulmányokat követően fordult a politológia és a közigazgatási földrajzi kérdések felé. Az MTA Regionális Kutatások Intézete igazgatója lett. A kortárs időszak kutatói közül választották *akadémikussá* (levelező tag: 2013, rendes tag: 2019). Az NKE ÁNTK, valamint az NKE RTK két tanszékén kívül hét jogi karon (ezek közül három budapesti, egy szegedi, egy debreceni, egy miskolci, egy győri), hét tanszéken oktatnak közigazgatási jogot. Az ELKH TK Jogtudományi Intézetében jelenleg (2022. július) 3 fő kutató foglalkozik aktívan közigazgatási jogi kérdések vizsgálatával, 1 fő igazgatásszociológiával és közpolitikával. Sajnálatos fejlemény a Balázs István vezette Közigazgatás-tudományi Kutatócsoport megszűnése (2023 januárjával). Mindösszesen mintegy 80 közigazgatás-tudós (zömmel közigazgatási jogász) oktató/kutató kutat és oktat jelenleg, közülük 1 fő az MTA rendes tagja (OM. HAS); 4 fő az MTA emeritált doktora (DSc. em.); 2 fő az MTA aktív doktora (DSc.). Összesen 12 professzor/kutatóprofesszor, 21 docens/főmunkatárs (közülük 1 főmunkatárs), 2 címzetes docens, 15 adjunktus/munkatárs, valamint 11 tanársegéd/segédmunkatárs (közülük 1 segédmunkatárs), 9 megbízott oktató/meghívott előadó foglalkozik a közigazgatási jog tárgykörével.

[37] A korábbi korszak államigazgatás-tudományi, államigazgatási jogi (közigazgatási jogi), közigazgatás-tudományi elméleti művelői, illetve az elhunyt kortárs művelők is említendőek (a Magyar-iskola tagjaira ld. a [21] pontban írtakat). Beér János (1905–1966) elsősorban államjogász, emellett tanácsjogász is volt, id. Trócsányi László (1912–1996) elsősorban munkajogász volt, Toldi Ferenc (1914–1999), Szamel Lajos (1919–1998) államjogász is volt, Kovács István (1921–1990) *akadémikus* (levelező tag: 1965, rendes tag: 1976) elsősorban államjogász volt, Bihari Ottó (1921–1983) *akadémikus* (levelező tag: 1973, rendes tag: 1979) elsősorban államjogász, valamint tanácsjogász volt, Faith Tibor (1921k.–1970k.), Szatmári Lajos (1922–1973), Szentpéteri István (1926–2002), Pécsvárad János (1926–2006), Török Lajos (1928–1984), Kelemen Ferenc (1928–2021), Németh Gyula (1929–2008), Berényi Sándor (1930–2013), Szűcs István (1930k.–1990k.), Raft Miklós (1933–2013), Donáth Róbert (1933–1990), Csiba Tibor (1938–2014), Ivancsics Imre (1938–2018), Rácz Attila (1938–2019) elsősorban alkotmányjogász volt, Mauthner István (1940–1984), Kalas Tibor (1942–2019), Zsuffa István (1943–2020), Ehleiter József (1944–2022), Forgács Imre (1949–2022), Back András (1957–2017), Molnár Miklós (1964–2016), Bistei Attila (1966–2020).

[38] Az élő kortárs közigazgatás-tudósok a tudomány különféle ágazatait reprezentálják, kiemelten azonban a közigazgatási jog tudományát, tekintettel a tudományterületek eltérő szerepére és súlyára a közigazgatás-tudományokon belül. Ficzer Lajos (1935–), Nemes Ferenc (1938–), Baraczk Róbertné (1940–), Tamás András (1941–), Verebélyi Imre (1941–), Nagy Endre (1941–), Jenei György (1942–), Papp Zsigmond (1943–), Sipos Katalin (1944–), Csuth Sándor (1945–), Kaltenbach Jenő (1947–), Wiener György (1947–), Csefkó Ferenc (1947–), Fogarasi József (1948–), Dantesz Péter (1949–), Lövétei István (1949–), Szalai Éva (1949–), Müller György (1950–), Kiss László (1951–), Rothermel Erika (1951–), Kökényesi József (1952–), Szamel Katalin (1952–), Fazekas Marianna (1953–), Seereiner Imre Alfonz (1953–), Pálné Kovács Ilona (1954–), Mikó Zoltán (1954–), György István (1954–), Bándi Gyula (1955–), Takács Albert (1955–), Imre Miklós (1955–), Kóbor Gyula (1955–), Trócsányi László (1956–; összehasonlító alkotmányjogász is), Torma András (1956–), Balázs István (1956–), Balla Zoltán (1956–), Csépainé Széll Pálma (1956–), Józsa Zoltán (1956–), Józsa Fábián (1957–), Nyitrai Péter (1957–), Bordás Mária (1959–), Horváth M. Tamás (1960–), Oláh József (1960–), Gyergyák Ferenc (1961–), Gajdushek György (1962–), Nagy Marianna (1963–), Hajnal György (1965–), Balogh-Békesi Nóra (1965–), Linder Viktória (1965–), Szente Zoltán (1966–; elsősorban alkotmányjogász), Varga Zs. András (1968–; alkotmányjogász is), Patyi András (1969–; alkotmányjogász is), Paulovics Anita (1970–), Rózsás Eszter (1970–), Halász Iván (1971–; elsősorban alkotmányjogász), Rixer Ádám (1972–), Temesi István (1972–), Lapsánszky András (1974–), Mudráné Láng Erzsébet (1974–), Kovács András György (1975–), Rozsnyai

Krisztina (1976–), Móré Sándor (1976–), Patyi Gergely Sándor (1977–), Tahyné Kovács Ágnes (1977–), Koi Gyula (1977–), Czékmann Zsolt (1978–), Hajas Barnabás (1978–), Gerencsér Balázs Szabolcs (1978–), Csáki-Hatalovics Gyula Balázs (1978–), Fábrián Adrián (1979–), Hulkó Gábor (1979–), Boros Anita (1980–), Árva Zsuzsanna (1980–), Szalai András (1980–), Hoffmann István (1981–), Fazekas János (1981–), Kristó Katalin (1982–), Vértesy László (1982–), Horváth E. Írisz (1984–).

7. JEGYZETEK

[1] Életével legmegbízhatóbb lexikográfiai alapforrásaink (id. Szinnyei József, illetve műve folytatójaként Gulyás Pál, valamint Viczián János) sem foglalkoznak. Születése idejére és státuszára az egyetlen forrás: CSEKEY István: „Balugyánszky Mihály élete és munkássága” *Századok* 91. 1957/1–4. 327–328. Csekey Weissengruber Károly néven veszi fel. A kutatások még nem tisztázták megfelelően kellő források hiányában, hogy nem életrajzok keverednek-e, ugyanis Weissengruber Károly 1814-ig van feljegyezve pécsi gimnáziumi grammatikatanárként. Erre: KISS Albin Ferenc: *A pécsi gimnázium története*. Pécs, Taizs Nyomda, 1914, 172.

[2] A szintén Sonnenfels-tanítvány Barics Alberttel tettek felső-ausztriai és bajorországi utazást, és Weissengruber ennek során szenvedte el azt a szerencsétlen esetet, amely miatt könnyebb udvari szolgálatba helyezését kérte. Weissengruber Antal végül a (ma már jószerevével csak a közmondásból ismert) nyugodalmasabb tokaji sóhivatalban volt közhivatalnok 1770. június 27-étől. ARCZT Ilona: *A „Politika tudományok” oktatása a budapesti egyetem (ELTE) Jogi Karán és elődintézményeiben*, Budapest, Rejtjel, 2004, 26.; KOI Gyula: *A közigazgatás-tudományi nézetek fejlődése. Külföldi hatások a magyar közigazgatási jog és közigazgatástan művelésében a kameralisztika időszakától a Magyar-iskola koráig*, Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, 2014, 57–59.

[3] Caspar EHRENFELS: *Sätze aus der allgemeinen Einleitung in die Staatswissenschaft, aus der Polizey, welche nach den Vorlesungen ... Josephus Straller ... vertheidigen [verteidigt] wird...* (Tételek az általános államtudományi bevezetés, a políciatudomány köréből, melyet az előadások alapján védeni fog ... Joseph Straller ...) Nagyszombat, s.n., 1771, 30.

[4] KOI (2. j.) 59.

[5] „A korábbi gondolatokon túlmenően, melyeket a belbiztonsággal kapcsolatos érvelés során nagy számban hoztam, még mindig akadnak a helyi jogi szabályozásnak [hazai, vagyis magyar jogra utal] részletei, nemcsak a boldogsághoz/boldoguláshoz való viszony szempontjából, hanem a belbiztonság szempontjából is. Hajnalokig elmélkedve ezeken, felsorolva önmagam számára az idevonatkozó dolgokat és tartozékaikat kezdettől végig, úgy találtam, hogy ez a szolgálat [a köz szolgálat] kiterjedt, nagy odaadást kívánó, és az egyetemes belső közjogban van körülírva [leírva, szabályozva], ugyanúgy, mint a beligazgatásra vonatkozó szándékok. Legalábbis mindaddig így van ez, amíg a dolgokat meghányják-megvetik, kitérve a dolgokban rejtőző végzetre [veszélyekre] is. Nem gondolom, hogy mindez így van [valamennyi] felség [uralkodó/uralom] szempontjából, Ugyanis attól, ha a jogszerzés jogalapjára nem hivatkoznak [hitelt érdemlően /az alattvalók/], attól még a [szerzett] jogokat visszavonni nem lehet.” „Praeter haec, quae pro argumento internae securitatis retuli, copiosa adhuc sunt Imperantium particularia iura, non solum ad exteram Beatitatem, sed internam quoque

pertinentia, haec nihilominus ad propositum mihi finem recensuisse susciat; eorum operae sit copiosius, prolixiusque reliqua agere, qui in scribendo iure interno publico universali unica se occupant intentione; rei certe meae aperte pervidendae, fatis haec esse videbantur, nec meminere (!); facile ius quodpiam maiestaticum neglexisse, quod ad praemissa iura non posset revocari.” SZENTKIRÁLYSZABADJAI ROSOS Pál: *Dissertatio juris publici universalis de interna rerum publicarum securitate* (Egyetemes közjogi értekezés a belső közbiztonságról), Pest, Royer, 1777, 182.

[6] ROSOS (5. j.) 5–232.

[7] ROSOS (5. j.) 63.

[8] Személye nem keverendő Gyurikovits György (1780–1848) bíró, jogtörténésszel, MTA I. taggal (1831).

[9] REVICZKY József: *Introductio ad politica Regni Hungariae* (Bevezetés a Magyar Királyság közigazgatásába), Buda, Egyetemi Nyomda, 1790, 172. (12). Korábban nem említett tény, hogy a kötet 3. oldalán látható aprócska záródísz a Szent Korona-tisztelet korai megnyilvánulása.

[10] CSIZMADIA Andor: „Igazgatástudomány a 19. század elején: Reviczky József” in CSIZMADIA Andor: *Jogi emlékek és hagyományok. Esszék és tanulmányok*, Budapest, Gondolat, 1981, 249.; ARCZT (2. j.) 51.

[11] REVICZKY József: *A közjő, vagyis a haza boldogítása tudományának nevezetesebb állításai* (kézirat). s.l., s.n., 1808. (Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár, Quart. Hung. 81., valamint Quart. Hung. 1209. jelzeteken). CSIZMADIA (11. j.) 250–257.; ARCZT (2. j.) 51.

[12] „Az állam belső biztonsága (belbiztonsága) közjellelű és magánjellelű részre osztható fel. Közjellelű az, ahol az állam semmit sem képes tenni, vagy semmit sem tud képviselni, mivel a polgárok maguk teszik meg mindezt, illetve csak a sajátjukat becsülik meg. Magánjellelű az, amelyben sem a polgároktól, az államtól, sem a polgártársaktól nincs ok félni.” „*Interna Reipublicae Securitas, in Publicam, et Privatam dividitur. Publica est: qua nihil Respublica, sive qui illum raepresentant, a Civibus suis verendam habent. Privatam dicunt, cum nihil Civibus, sive a Republica, sive Concivibus suis metuendum superest.*” REVICZKY (9. j.) 34.

[13] Vö. a korábbiakban a tantárgyról írtakat latin, francia, és német vonatkozásban. Itt említendő, hogy a latin *politia*, mint alapszó az ógörög *πολιτεία* szóból eredt. A humanista és az újkori fejlődés során értették rajta egyfelől magát az államot (és a városállamot), az állam alkotmányát; a reneszánsz állambölcseletben a világi államot; később bármilyen közcél megvalósítását. Nézetem szerint az újkori fejlődésben ez a közcél (vagy közjó) megvalósítása vette fel a jogalkotás, kormányzás, közigazgatás jelentést, és így kezdték el érteni rajta a rendészeti, illetve külügyi, hadügyi, és pénzügyi igazgatást, és az igazságszolgáltatást. Ugyanígy jelentette az állam, a város biztonságát, azaz magát a belbiztonságot, illetve később a rendészeti alapú, de kezdetben rengeteg egyéb más későbbi szakigazgatási ágat magában foglaló belügyi igazgatást is. EREKY István: *A modern magyar közigazgatás kialakulása*, Pécs, szerzői kiadás, 1942, 8.

[14] REVICZKY (9. j.) 34–35.

[15] REVICZKY (9. j.) 39.

[16] Werbőczy István (1458k.–1541) fő műve (mely főként a hazai (főként nemesi) szokásjogot rögzítő jogkönyv) 1848-ig alapjaiban határozta meg a magyar jogéletet. Művét Erdélyben törvényerőre emelték, de gyakorlatilag egész Magyarországon jogforrásként használták. Az opus egyes öröklési jogi részei a két világháború között is hatályban voltak. A nemesi magánjog összefoglalása mellett tartalmazott közjogi, azaz egyes büntetőjogi és vegyes perjogi szabályokat, városjogokat, jobbágyokra vonatkozó szabályokat.

[17] REVICZKY (9. j.) 38–67.

[18] REVICZKY (9. j.) 55.; KOI (2. j.) 60–64. Lásd még ARCZT (2. j.) 44–52. A szocialista korszak irodalmából: SZANISZLÓ József: *A közigazgatás-tudomány oktatásának és tanszékeinek története az ELTE*

[19] A jogakadémia az egyetemnél alsóbb fokú oktatást nyújtott. Korábban főiskolai, ma a BA szintű oktatással vonható párhuzamban. Állami és királyi jogakadémiák: Győr; Kassa (jelenleg Košice, Szlovákia); Nagyszeben (jelenleg Sibiu, Románia); Nagyszombat (jelenleg Trnava, Szlovákia); Nagyvárad (jelenleg Oradea, Románia). Katolikus jogakadémiák: Eger, Pécs. Református jogakadémiák: Debrecen, Máramarossziget (jelenleg Sigethu Marmăeii, Románia); Pápa, Sárospatak. Evangélikus jogakadémiák: Eperjes (jelenleg Prešov, Szlovákia), Pozsony (jelenleg Bratislava, Szlovákia), Sopron. Ezek többsége az 1910-es években egyetemekbe olvadt be, vagy megszűnt, az 1920-as terület-elcsatolások következtében számuk tovább csökkent. Az 1930-as években már csak az egri, a kecskeméti, és a miskolci jogakadémia működött. A képzési idő hét félév volt. HORVÁTH Ödön: „Jogakadémia” in MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon IV. Halászyúri – Kitionich.* Budapest, Pallas, 1903, 436–450.; BÓNIS György: „Jogi oktatás” in SZABÓ Imre (szerk.): *Állam- és jogtudományi enciklopédia I.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980, 895–900.

[20] A Pázmány Péter által alapított Nagyszombati Érseki Egyetem (1635–1769) budai korszakában a Királyi Magyar Tudományegyetem (1769–1784), Pestre költözésekor a Pesti Királyi (Magyar) Tudományegyetem (1784–1873) (továbbiakban: pesti egyetem), később a Budapesti Tudományegyetem (1873–1921) (továbbiakban: budapesti egyetem), majd a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem (1921–1950) nevet viselte (1945 után a név elején álló két melléknév elhagyásra került; továbbiakban: budapesti tudományegyetem). 1950-től Eötvös Loránd Tudományegyetem az egyetem neve, amely egy kart (a teológiai) kivéve a Pázmány Péter-féle egyetemi karok jogutóda. A Teológiai Kar jogutóda a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kara.

[21] Ő maga azt írta a Helytartótanácsnak, hogy a szentpétervári akadémia államtudományi (politikatudományi) tanára lesz („*pro professore scientiarum politicarum ad Universitatem Petropolitanum vocantur*”).

[22] Balugyánszky Mihály apai ágon lengyel ősökre visszavezethető ruszin eredetű (illetve egyes szlovák nyelvű források szerint szlovák származású) magyar jogtudós, közigazdász, orosz államtanácsos. Nevét a források számos alakban adják meg a magyaros forma mellett: Baludjanszky/Baludjanszki, az orosz nyelvű forrásokban Balugjanski írásképpel is szerepel. Nagyváradra már jogi doktori diplomája megszerzése előtt kinevezték rendkívüli tanárnak (lektor) Sonnenfels ajánlása révén, majd egy év múlva rendes tanár lett. Nagyvárad korszakában sajnos egyetlen művet sem írt. 1819 és 1821 között a Szentpétervári Egyetem első rektora. 1832 és 1847 között a 15 kötetes orosz törvénytár kiadója, az orosz gazdasági szaknyelv megreformálója. Az orosz cár gyermekeinek nevelője volt. Megbízást kapott az orosz magánjog összefoglalására. A tervezetek nem nyerték el a regnáló uralkodó tetszését, azonban a 15 kötetes mű a rendeletek rendszerezéseként készült el *Svod zakonov Rossijskoj Imperii/ Свод законов Российской Империи* (Az orosz birodalom törvénygyűjteménye) címmel. A gyűjtemény számos közigazgatási jogi szabályt tartalmazott (közszolgálati jog, helyi önkormányzati jog). Szükséges említeni, hogy szintén neves hazai jogtudós barátjával, a horvát származású Vuchetich Mátyás (1767–1824) büntetőjogással, a pesti egyetem jogi karának („törvénykarának”) dékánjával (1811–1812), az egyetem későbbi rektorával (1820) is levelezett latin nyelven. TARDY Lajos: *Balugyánszky Mihály.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1954, 254.; CSEKEY (1. j.) 326–350.; HAMZA Gábor: „Oroszország 1918-ig” in HAMZA Gábor: *Az európai magánjog fejlődése. A modern magánjogi rendszerek kialakulása a római jogi hagyományok alapján,* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002, 230–231. HAMZA Gábor: Emlékezés Balugyánszky Mihályra (1769–1847), a kiemelkedő jogtudósra – adalék a magyar–orosz kapcsolatokhoz a jog területén = Commemoration of Mihály Balugyánszky (1769–1847), the Outstanding Legal Scholar–Contribution to the Hungarian–Russian Legal Relations. Budapest, MTA, 2017, 1–4. real.mtak.hu/80573/1/Balugyanszky%20Mihaly_2017.pdf Orosz nyelven lásd: „Балугьянский, Михаил Андреевич” (Baludjanskij, Mihail Andrejevič) in *Энциклопедия Брокгауза-Ефрона* (Enciklopedija 17. oldal

Brokgauza Efrona/Brockhaus-Efron Enciklopédia) (elektronikus kiadás).

www.brocgauz.ru/text/008/817.htm Az olasz közigazgatási jog korai kezdeteiről: KOI Gyula: „Az olasz közigazgatás-tudomány és hatásuk a magyar közigazgatás-tudományra (1842–1942)” *Polgári Szemle* 2014/3, 246–267.

[23] Joseph SONNENFELS: *Principia politicae, commercii, et rei aerariae, E. germanicis lucubrationibus ... latine reddita a Wolfgango Beke* (A políciatudomány, a kereskedelem, és a kincstárra tartozó dolgok alapelvei. Németből éjt nappallá téve fordította Beke Farkas) I–III. Pozsony, Belnay, 1807–1808.

[24] SONNENFELS (23. j.) I. iii.

[25] Joseph SONNENFELS: *Summaria institutionum politicarum adumbratio. Excerpta e principis politicae, commerciorum, et rei aerariae* (A közigazgatási intézmények összefoglalása. Kivonat a rendészet, a kereskedelem, és a kincstári /pénz/ügyek köréből) Buda, Egyetemi Nyomda. 1808. Beke Farkas fordítását tehát, amely egy esztendővel részben megelőzte Sax Mihály latin kivonatait, sem Szaniszló, sem Arczt, sem Takács Péter nem említi. Azaz Beke és Sax közel egyidejűleg latinizálta ugyanazt a német alapművet (Sax kivonatolta, Beke gyakorlatilag egészében lefordította a művet). Az eset kicsit emlékeztet 1876-ra, mikor Boncz Ferenc és Fésüs György egyazon évben jelentkezett közigazgatási jogi tankönyvvel.

[26] Nem keverendő Hubert Ferenc (1743–1800) teológussal, a Budára költözött Nagyszombati Érseki Egyetem rektorával (1783).

[27] HUBER Ferenc: *Politia civitatis, cum applicatione ad Transsilvaniam* (Az állam közigazgatási-politikai élete Erdélyre alkalmazva), Kolozsvár, Református Kollégium Nyomdája, 1829. A civitas (*polis*) szó város(állam) értelmet is hordoz.

[28] A megélhetési kérdések közé tartoznak a gabonahiány (*annona caritas*) – és az esetlegesen ezt enyhítő élelmiszeradományok –, a rossz minőségű élelmiszerek (*noxia alimentorum qualitas*) problémája, a fa (*ligna*), a só (*sal*) társadalmi jelentősége. A víz (*aqua*) az előző körbe és a környezeti kérdések közé tartozik, illetve környezeti kérdés a rossz levegő (*aëris insalubritas*) problematikája. Ezek voltak a kötetben a főbb témák.

[29] HUBER (27. j.) 49–68.

[30] Személye nem tévesztendő össze a nagy werbőczyánus magánjogász Huszty István (1710k.–1772u., okt.: 1740–1748), az egri jogakadémia tanára alakjával.

[31] BÓNIS (19. j.) 891.

[32] Olaszországban Giuseppe CRIDIS (1766–1838) 1802-es francia nyelvű kéziratos, *De l'administration publique* (A közigazgatásról) című munkája említendő, amely sokban emlékeztet a francia Delamare munkásságára, bár újdonsága, hogy a közoktatás szerepével is foglalkozik. (Nyomtatott önálló olasz közigazgatási jogi mű 1814-ben jelent meg először Gian Domenico ROMAGNOSI (1761–1835) tollából *Principi fondamentali del diritto amministrativo* (A közigazgatási jog fő elveiről) címmel.

[33] A törvénykezési rész négy kiadásban jelent meg, 1842 mellett 1844-ben, 1861-ben, valamint 1866-ban. KOI Gyula: *Évszázadok mezsgyéjén. Négy magyar közigazgatás-tudós útkeresése és életpéldája. Zsoldos Ignác (1803–1885) Récsi Emil (1822–1864) Concha Győző (1846–1933) Magyary Zoltán (1888–1945)*, Budapest, Nemzeti Köszolgálati Egyetem, 2013, 33.

[34] KOI (33. j.) 11–46.; KOI (2. j., 2014) 121–140. A szocialista korszak irodalmában említi: SZAMEL Lajos: *A magyar közigazgatástudomány*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1977, 36., 2. l.j. Jelentőségét alábecsüli: SZANISZLÓ (18. j.) I. 146–150. Részben Szaniszló véleményét osztja: ARCZT (2. j.) 74.

[35] A műnek jelenleg három teljes példánya ismert (OSZK [Budapest], MTA Könyvtár és Információs Központ [Budapest], II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár [Miskolc]). Az MTA és az RFMVK

exempluma 2013-2014-ben a kutatás számára nem volt ismert. Az MTA jelenlegi példánya a közigazgatási jog egyes kérdéseivel is foglalkozó gróf bojári Vigyázó Ferenc hagyatékával került jelenlegi őrzési helyére. Az újabb kutatások szerint a kötet egyes részeit Pozsonyban nyomták az ismert pesti kiadási hely mellett. Erre az adatra egy könyvismertetésben történt utalás a Muzeális Könyvtári Dokumentumok Nyilvántartása (MKDNY) OSZK példányára vonatkozó, azóta törölt adatai alapján: KOI Gyula: „Recenzió a [Rózsás Eszter (szerk.)] Közigazgatási jog – különös rész [2021] című kötetéről” *Új Magyar Közigazgatás* 2022/4. klsz. 114. 4. lj.

[36] Moritz STUBENRAUCH: *Handbuch der in den nicht ungarischen Provinzen des österreichischen Kaiserstaates und bei dem österreichischen Militärkörper geltenden Jurisdictionsnormen, sammt den bis auf die neueste Zeit darüber erflossenen Declaratorien* (A hatályos ítélkezési normák összegyűjtött rendelkezéseinek kézikönyve az Osztrák Császárság Államának nem magyar tartományai és az osztrák katonai testület számára), Wien, Franz Beck, 1843, 500.; Moritz STUBENRAUCH: *Handbuch der österreichische Verwaltungs-Gesetzkunde. Nach dem gegenwärtigen Stande der Gesetzgebung bearbeitet I-II.* (Az osztrák közigazgatási törvénytudomány kézikönyve. Összeállítva a törvényhozás jelen állása szerint), Wien, Manz, 1851, 1507. Ez a mű 1852-ben és 1861-ben is megjelent.

[37] KOI (33. j.) 47–72.; KOI (11. j.) 141–171. Említi KMETY Károly: *A magyar közigazgatási jog tankönyve*, Budapest, Politzer Zsigmond, ²1902, 44. TAMÁS András: „Rendszertani kérdések” [közigazgatástudományi részei] in TAMÁS András: *A közigazgatási jog elmélete*, Budapest, Szent István Társulat, ⁴2010, 71. 102. lj. Megjegyzendő, hogy Kmety felsorolása Fésüs és Biasini hasonló listájára épül (kötete utolsó kiadásában is csupán Récsi 1854-es műve említését illetően, illetve a lentebb említett kortársak munkái említésével bővül csupán), ámbátor az idősültség miatt is azoknál terjedelmesebb (bár egyik ilyen vállalkozás sem hiánytalan, pl. Vasváry, Jászi, id. Boér, Márffy, Tomcsányi, azaz az 1902–1926 között, a Kmety tankönyv idejében alkotó párhuzamos szerzők esetében már nincs is ilyen felsorolás, kifejezett viszony az elődökhöz; ez erősebben majd Magyary fő művében jelenik meg újra). A szocialista korszak irodalmában említi: SZAMEL (34. j.) 36. 2. lj. Jelentőségét alábecsüli: SZANISZLÓ (18. j.) I. 151–165. Részben Szaniszló véleményét osztja: ARCZT (2. j.) 74. SZANISZLÓ (18. j.) II. 151–166.

[38] BÓNIS (19. j.) 899.

[39] PATYI András – KOI Gyula: „»Becsületes törekvéssel, lelkiismeretesen és szeretettel írtam.« Bevezető tanulmány Tomcsányi Móric közigazgatási jogtudományi alapmunkájának reprint kiadásához” in TOMCSÁNYI Móric: *A magyar közigazgatási jog alapintézményei. Patyi András és Koi Gyula bevezető tanulmányával*, Államtudományi klasszikusok 5., sorozatszerk.: PATYI András – TRÓCSÁNYI László, Budapest, Dialóg Campus, ²2017 [1926], i–xxii.

[40] KOI Gyula – PATYI András: „»A közigazgatás jósága egyéni életünk elsőrangú követelménye.« Bevezető tanulmány és értékelés Egyed István *A magyar közigazgatási jog alaptanai* című munkájának újabb kiadásához” in EGYED István: *A magyar közigazgatási jog alaptanai. Koi Gyula és Patyi András bevezető tanulmányával*, Államtudományi klasszikusok 3., sorozatszerk.: PATYI András – TRÓCSÁNYI László, Budapest, Dialóg Campus, ²2017 [1947], i–xix. Megjegyezzük, hogy a jogpozitivisták és jogdogmatisták címkézést magunk kevésbé támogatjuk, mivel Zsoldostól és Récsitől kezdve gyakorlatilag minden közigazgatási jogász szerző művében vannak egyaránt jogpozitivisták leíró-elemző, illetve dogmatikaépítő elemek.

[41] A leíró vagy jogisme (jogismereti) irányzat értékeléséhez Tamás András IJOTEN-szócikke remek támpontokat ad. „A leíró jellegű, jogszabályokat ismertető munkák más megítélésűek a XIX. században, mint manapság. Az elméleti magyarázatok inkább jellemzik az alkotmányjogi műveket, mint a közigazgatási jogiakat, amelyek többnyire csak utalnak az alkotmányjogra magyarázatként, vagy ha nem, átfedések, redundáns ismétlések keletkeznek. Érdekes, hogy az utóbbi negyven évben több szerző ezt gyengéségnek, fejletlenségnek, tudományos elmaradottságnak érzi. Abból az időből található adatok, amelyek szerint az elméleti magyarázatokat sokan teoretikusnak, filozófikusnak, elképzeltnek, mesterkéltnek, vagyis igencsak fölöslegesnek tartották, eléje helyezve a hatályos jog biztos ismeretét, tényleges gyakorlatával együtt. Ha egy szerző önmérséklettel erősen redukálja az

elméleti okfejtéseket, helyette a tételes jog pontos bemutatására törekszik, inkább méltányolható, mint az, aki alig ismeri a hatályos közigazgatási jogszabályokat és azok érvényesülését, ezért mások – lehetőleg külföldiek – ötleteit idézi, saját elképzeléseit fejtegeti tudomány gyanánt.” TAMÁS András: „Közigazgatási jog” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes jogtudományi enciklopédia* (Közigazgatási jog rovat, rovatszerkesztő: BALÁZS István) (2018) [36].

[42] A különféle kiadások megjelenési évei: 1897, 1900, 1902, 1905, 1907, 1911, 1926. A második kiadásba bekerült a pénzügyi jog, majd a harmadik kiadásból kikerült, és külön jelezve a továbbiakban sem szerepelt.

[43] Ezek jegyzékét lásd (ideértve a közigazgatási jog és közigazgatástan tudós művelői munkáinak legszélesebb körét) KOI (2. j.) 475–482.

[44] Erekyről: TAMÁS (37. j.) 14., 322., 446.; KOI (33. j.) 62., 72., 75., 143., 155.; KOI (2. j.) 102., 133., 140., 143., 281–286., 299. A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 147–159.; LÖVÉTEI István – SZAMEL Katalin: *A magyar közigazgatás-tudomány klasszikusai 1874–1947*, szerk.: LŐRINCZ Lajos, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1988, 241–258. (Rövid életrajz, és szerzői műrészlet újraközlése.) PÉTERVÁRI Máté: „Ereky István élete és munkássága, tekintettel a 19. század második felében történt közigazgatási reformokra” *Jogtörténeti Szemle* 2014/3, 29–38.; KOI Gyula: „Ereky István élete és munkái” *Államtudományi Műhelytanulmányok* 2018/11, 1–11.; KOI Gyula: „»Az állami cselekvés egységét ... biztosítani kell.« Bevezető tanulmány Ereky István: Közigazgatás és önkormányzat című művéhez” in EREKY István: *Közigazgatás és önkormányzat. Koi Gyula bevezető tanulmányával*, Államtudományi klasszikusok 8., sorozatszerk.: PATYI András – TRÓCSÁNYI László, Budapest, Dialóg Campus, 2020 [1939], i–lxvi.

[45] Munkásságának tudományos jellege csekélyebb. Pukyról lásd KOI (2. j.) 125. 646. lj.; SZANISZLÓ (18. j.) 142–144.; ARCZT (2. j.) 73. Szaniszló a közigazgatástannal rokonítja Puky 1828-as *Politikai igazgatás, avagy a magyarországi tekintetes nemes vármegyék politikai szerkesztetésének és igazgatások módjainak, úgy nem különben azon nemes megyék, mely (!) politikai igazgató székek által, és miképpen való kormányoztatásoknak rövid leírása* című művét, mely pedig elméleti vonalon kameralista utánérzés a *gute Polizei* (Puky szerint: „szép rend,” mai szóhasználattal: jó kormányzás) középpontba állításával. A *gute Polizei* azonban a Polzeiwissenschaft korszakának körébe tartozó fogalom, nem pedig – az új korszakba esően – közigazgatástani jellegű, ahogy Szaniszló véli. Mindenesetre Puky műve a Polzeiwissenschaft hanyatlása idején jelent meg, amikor még a közigazgatástan nem váltotta fel e korábbi korszakot.

[46] Virozsílról lásd KOI (44. j.) xiv–xvi. Virozsil 1849 és 1860 között, valamint 1861-ben a pesti egyetem rektora volt.

[47] Munkásságának tudományos jellege csekélyebb. Nyáry műve, az 1840-es *Javallat Pest megye közigazgatási rendszere iránt* gyakorlati szellemű, szerkesztéséből kitűnően kodifikációs tervezet. Nyáryról és művéről: KOI (2. j.) 125. 646. lj.; SZANISZLÓ (34. j.) 144–146.; ARCZT (2. j.) 74.

[48] Bonczot említi: KMETY (37. j.) 45. Elemzi: KOI (2. j.) 230–233. A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 42–43.

[49] Lechnert említi: KMETY (37. j.) 45., 47. 61. lj., ahol az általános rész és különös rész felosztást Kmety Steinhez köti. Elemzi: KOI (2. j.) 240–244. A szocialista korszak irodalmából: SZANISZLÓ (18. j.) II. 221–236. Lechner 1873–1874-ben a jogi kar dékánja, 1885–1886-ban a Budapesti Tudományegyetem rektora volt. Az egyik legjelentősebb korai hazai közigazgatási jogászprofesszor. Fő műve, közigazgatási jogi jegyzete általános része négy kiadásban (1885, 1887, 1890, 1892, 1893–1894) különféle tanítványai leírásában könyomatban jelentek meg, ezért kevésbé ismertek a nyilvánosan kinyomtatott munkáknál. Jegyzete különös részének egy kiadása ismert (1886). Pályáját a pozsonyi jogakadémián kezdte, 1869-től a pesti egyetem tanára lett.

[50] Fésüst említi: KMETY (37. j.) 45. Elemzi: KOI (2. j.) 225–230. Fésüs György életműve volt a hazai

közigazgatás-tudomány „hiányzó láncszeme” abban a tekintetben, hogy korábban nem volt egyértelműen tisztázva az 1855 és 1876 közötti időszak eseménytörténete, illetve egyértelműen kimondva, hogy Fésüs vagy Boncz fellépése-e a korábbi (mindkettőjük fő műve 1876-os, illetve a Fésüshöz kötött 1868-as példányból nem, csak bibliográfiai adatként ismert könyvmű (litografált) *Közigazgatási törvényisme* szövegszerűen az 1874-es, 234 oldalas példányból ismert kiadással lehet azonos. Az általunk ismertetett 1870 körüli 198 oldalas *Magyar közigazgatási jog*, a 144 oldal terjedelmű *Pénzügytan vagy pénzügyi törvényisme* (egy kötetbe kötve), illetve az 1870 előtti *Közjog* kéziratok Fésüshöz és a Kassai Jogakadémiához köthetőek. Részletes későbbi elemzésük új kutatások során pontosítják majd a hiányzó korszakra vonatkozó ismereteinket. KOI Gyula: „Míg állni látszék az idő» – Egy feltételezhetően 1870-es, ismeretlen alkotójú, *Magyar közigazgatási jog* című előadásjegyzet szerzőségének kérdéséhez, tekintettel két kapcsolódó kéziraatra” in PERES Zsuzsanna – PÁL Gábor (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 80 éves Tamás András tiszteletére. Semper ad perfectum*, Budapest, Ludovika, 2021, 403–412. 2021-es tanulmányunkhoz képest újabb megállapításunk szerint az 1870-es kézirat alighanem azonos lehet az eddig csak bibliográfiai adatból ismert 1870-es, (hallgatói előadásjegyzet) kézirattal azonos című Fésüs-művel (alighanem könyvmű). Az azonosságra mutató adatok: KOI (2. j.) 225. 1157. lj. Szinnyei alaplexikonára, mint forrásra utal vissza. A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 46–48.

[51] Kunczot említi: KMETY (37. j.) 45. Elemzi a Politika tantárgy története szempontjából: ARCZT (2. j.) 152. Elemzi (jogelméleti szempontból): SZABÓ Imre: *A burzsoá állam- és jogbölcsélet Magyarországon*, Budapest, Akadémiai Kiadó, ¹1955, 302–304. Második kiadás (sztálinista frázisok nélkül, de változatlanul ideologikus alapállással): SZABÓ Imre: *A burzsoá állam- és jogbölcsélet Magyarországon*, Budapest, Akadémiai Kiadó, ²1980, 272–274. Államtudománnyal, közigazgatási bíráskodással és önkormányzatokkal foglalkozott a közigazgatási jog és a közigazgatástan határán mozogva. (A politika tantárgy magántanára volt Pesten.) Pályáját a pécsi, a győri, és a pozsonyi jogakadémiákon kezdte, oktatott a kolozsvári egyetemen. Közigazgatási bíráskodással, a közigazgatás rendszerével, illetve az önkormányzatiság elméletével is foglalkozott. 1896-ban az MTA levelező tagjaként az állami önkormányzatról érkezett. Fő műve *A nemzetállam tankönyve* 1888-ban jelent meg államtudományi munkaként. Öccse, a nevét eltérő helyesírással író Kunz Jenő (1844–1926) jogelmélettudósként lett az MTA I. tagja (1903). Unokaöccse Kuncz Ödön (1884–1965) jogtudós, társasági-, szövetkezeti-, és váltójogász az MTA I. tagja (1930).

[52] Csikyt említi: KMETY (37. j.) 45.; TAMÁS (37. j.) 71. 102. lj. Elemzi: KOI (2. j.) 244–248. A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 48–52.

[53] Keletiről: KOI (2. j.) 235–240. A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 135–136.

[54] Wlassicsot említi: KOI (33. j.) 89., 337. lj. Wlassics 1875-től bíró, majd 1906 és 1932 között a Közigazgatási Bíróság elnöke. 1886-ban az MTA levelező, 1892-ben rendes, 1901-ben igazgatósági tagja, 1898 és 1901 között az MTA másodelnöke. 1896 és 1903 között a VKM minisztere. Pályáján a büntető anyagi jog és eljárásjog (melynek 1891–1895 között [egyres források szerint már 1890-től] professzora volt) és a közigazgatási jog és közjog egyenlő mértékben jelent meg. Főleg a közigazgatási jogerővel, a közigazgatási- és hatásköri bíráskodással, tehát közigazgatási eljárásjogi kérdésekkel foglalkozott, főleg rövidebb önálló írásokban, melyeket nem ritkán francia, német, és angol nyelven is közzétett. 1927 és 1937 között a Főrendiház utolsó, valamint Felsőház első elnöke volt. SZÁJBELY Ernő: „A Közigazgatási Bíróság jelenlegi és volt ítéldbírái. Elnökök: 1906–1932 Dr. Wlassics Gyula” in ifj. MÁRFFY Albin (szerk.): *A magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897–1947)*, Budapest, Magyar Közigazgatási Bíróság – Hernádi Árpád Könyvkiadó Vállalat, 1947, 301–302.; KOVÁTS Dezső – BÉLAFALVY István: „A Közigazgatási Bíróság jelenlegi és volt ítéldbíráinak irodalmi munkássága. A Közigazgatási Bíróság volt elnökeinek és másodelnökeinek irodalmi tevékenysége. Wlassics Gyula báró dr.” in ifj. MÁRFFY Albin (szerk.): *A magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897–1947)*, Budapest, Magyar Közigazgatási Bíróság – Hernádi Árpád Könyvkiadó Vállalat, 1947, 320–321.

[55] Kovácsot említi: KMETY (37. j.) 45. Ügyvéd, jogakadémiai igazgató. 1874 és 1878 között a

kecskeméti jogakadémián, s ezt követően a budapesti tudományegyetemen végezte tanulmányait. 1878-tól, illetve 1881-től különféle politikai kapok (Közvélemény; Függetlenség; Kecskemét) munkatársa, országgyűlési tudósító. 1883-ban az államtudományi doktorátust, illetve 1890-ben a jogtudományi doktorátust, majd a köz- és váltóüggyvédi vizsgát is megszerezte. 1881-től Kecskemét város törvényhatósági és közigazgatási bizottságának volt tagja. 1884 után a hírlapírást a jogirodalommal cserélte fel, főként közigazgatási joggal foglalkozott. A kecskeméti jogakadémia igazgatója lett. 1905-ben betegsége miatt lemondott a jogakadémiai igazgatói állásáról, de a jogtanárit megtartotta. Főbb közigazgatási jogi munkái: KOVÁCS Pál: *Magyar közigazgatási jog. Jogtanulók, államvizsgák-, szigorlatok-, és ügyvédi vizsgákra készülők, valamint közigazgatási tisztviselők használatára. A legújabb törvények és rendeletek, és a legkiválóbb forrásművek alapján. A legújabb közigazgatási törvények, úgymint a törvényhatóságokról, községekről és a fegyelmi eljárásról szóló 1886. XXI., XXII. és XXIII. t. c.-ek [törvénycikkek] alapján I-II.* Kecskemét, Schreiber J., 1885–1887.; KOVÁCS Pál: *Törvényhatósági és községi önkormányzat. A legújabb közigazgatási törvények, ú. m. [úgymint] az 1886. évi XXI., XXII. és XXIII. törvénycikkek s az idevágó egyéb törvények és rendeletek alapján.* Kecskemét, Schreiber J., 1886.; KOVÁCS Pál: *Közigazgatásjogi (!) értekezések és iránycikkek.* Kecskemét, Stein J., 1887.; KOVÁCS Pál: *Kritikai dolgozatok és értekezések a jog- és államtudományok köréből.* Kecskemét, Sziládi L. Könyvnyomda, 1891. Kmety említi, hogy Kovács műve félbemaradt. Biobibliográfiák: SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái VI. Kende – Kozocsa.* Hornyánszky Viktor – Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete, ²1980–1981 [1900], 1366–1370. h. GULYÁS Pál (összeáll.) – VICZIÁN János (s.a.r.): *Magyar írók élete és munkái. Megindította: id. Szinnyei József. Új sorozat XVII. Kovács A. Ödön – Lyka Károly,* Budapest, Argumentum – MTA Könyvtára, 1993, 384–385. h. Életművét a (szocialista korszaktól) modern közigazgatás-elmélet közigazgatás-tudományt vizsgáló része figyelmen kívül hagyta.

[56] Biasinót említi: KMETY (37. j.) 44.; TAMÁS (37. j.) 71. 102. lj. Elemzi: KOI (33. j.) 32., 62., 66., 139. KOI (2. j.) 233–235. 1881-es, inkább csak jogszabálygyűjteményként funkcionáló, befejezetlen, de terjedelmes, 916 oldalas tankönyvét 24 éves korában írta. KIBÉDI BIASINI Domokos: *Magyarország közigazgatási joga. Kézikönyv, jogtanhallgatók, vizsgálati és szigorlati jelöltek, közigazgatási tisztviselők stb. használatára. A fennálló törvényekből és rendeletekből összeszerkesztette* ---. Kolozsvár, Stein János, 1881.

[57] Ladikról: TAMÁS (37. j.) 9–10., 72., 392., 405. Sokat mondó, hogy Tamás műve élén vizsgálja a közigazgatás honi művelői közül legmagasabb kort megélt Ladik, „a magyar közigazgatás első osztályú” gyakorlatias szakembere praktikus definícióját, akit Szamel a „leíró,” vagy más néven jogisme/jogismereti (jogismertető) irányhoz sorol. KOI (2. j.) 279–281. A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 98–99., 101., 136–137., 139.

[58] Bartha tankönyvét bibliográfiai adatként említi: MÁRFFY Ede: *Magyar közigazgatási és pénzügyi jog II.*, Budapest, Athenaeum, 1925, 717. Elemzi: KOI (2. j.) 248–249., 251. Bartha több jogakadémián is tanított: Pozsonyban, Eperjesen, Sárospatakon, valamint Selmecebányán, de főként Debrecenben oktatott, ahol nyilvános rendes tanár lett. Az olasz közigazgatás-tudomány eredményeit felhasználta. A bányászati (köz)igazgatás egyik kutatója volt (később Szentpétery Ernő követte ebben), emellett közjoggal és pénzügyi joggal is foglalkozott.

[59] Falcsikról: Egri jogakadémiai tanár, elképzelhető, hogy Pozsonyban is tanított. Kismonográfiát írt a közigazgatási jog alapkérdéseiről (1895), egy monográfiát a közigazgatási bíráskodásról (1897), illetve ő írta a magyar közigazgatási jogról szóló kötetet a Stampfel kiadó társadalomtudományt népszerűsítő sorozatában (1908). 1915-ben a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem álláspontját ő fogalmazta meg a jogi oktatásról. Említi közigazgatási bíráskodással kapcsolatos munkásságát: PATYI András: *Közigazgatási bíráskodásunk modelljei. Tanulmány a magyar közigazgatási bíráskodásról,* Budapest, Logod, 2002, 39. 96. lj. PATYI András: *A magyar közigazgatási bíráskodás elmélete és története.* Budapest, Ludovika, 2019, 54. 88. lj.

[60] Reichardról: PATYI (59. j., 2002) 38–39. főszöveg és 95. lj. PATYI (59. j., 2019) 54. főszöveg és 87. lj.

E szerző főként a közigazgatási bíráskodással foglalkozott. Fontos, hogy a gyakorlatilag máig legteljesebb, hat kötetes jogi lexikonunkban (amely egyfelől önmagában is nagyszerű alkotás, másfelől akkor született, mikor a magyar jogtudomány aranykorát jelentő 1920-1942 közötti időszak nagyjai vagy még fiatal oktatók, vagy éppen csak joghallgatók, netán gimnazista ifjak voltak) a kiemelkedő nevek hiányát részben a kötetekbe szintén író gyakorlati jogászok kiemelkedő jogi műveltsége és esetenként három, vagy négy idegen nyelv fölényes ismeretét magában foglaló nyelvtudása részben pótolta. Ugyanitt kell megemlékeznünk a főszerkesztő, Márkus Dezső emberfeletti munkabírájáról, és hogy számos szócikket ő írt. Sajnos azonban a beharangozott közigazgatási jogi szócikkek vonatkozásában külön csapás volt, hogy csak egy csekély hányaduk készült el. Ilyen terjedelmesebb címszó az alispán (I. 194–196., Makay Dezső és Márkus Dezső); államhivatalnok (I. 415–424., Keleti Ferenc); állami alkalmazottak illetményei (I. 425–442., Keleti Ferenc); részben közigazgatási jog a bányajog (VI. 622–625., Sipos Árpád); főispán (III. 688–692., Márkus Dezső); centralizáció és decentralizáció rendszere (III. 513–516., Nagy Ernő); törvényhatóság (benne a vármegye) (VI. 661–662., Márkus Dezső); valamint a Reichard által írt királyi Közigazgatási Bíróság is. Utóbbira: Reichard Zsigmond: „Királyi közigazgatási bíróság” in MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon IV. Halászyúró – Kitionich*, Budapest, Pallas, 1903, 823–830.

[61] Jászit említi: TAMÁS (37. j.) 72. 102. lj. Elemzi: KOI (33. j.) 62. KOI (2. j.) 273. KOI Gyula: „A hazai közigazgatási eljárásjog kialakulása (1957-ig)” in BOROS Anita – PATYI András (szerk.): *A hazai közigazgatási hatósági eljárási jog karakterisztikája*, Budapest, Dialóg Campus, 2019, 57–67.

61. A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 85–91.

[62] Dambrowszkyról a szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 138–139. Szabályrendeleti joggal foglalkozott, 1922-ben írt a témáról munkát. Az egri jogakadémia tanára, közigazgatási jogász, teológus, római katolikus pap. A teológiát Egerben, a jogot Budapesten végezte. Mindhárom jog (az államtudományok, a világi jog, valamint a kánonjog) doktora. 1933–1934-ben a pécsi jog- és államtudományi kar dékánja, 1934–1935-ben prodékán, 1936–1937-ben a pécsi Erzsébet Tudományegyetem rektora, 1937–1938-ban prorektora. 1940-ben nyugalomba vonult. Budapestre költözött, ahol a II. világháborúban egy bombaszilánk oltotta ki életét Újbudán. Tóth József (1897–1970) egyetemi magántanári képesítésének véleményezője volt. GULYÁS Pál: *Magyar írók élete és munkái. Megindította: id. Szinnyei József, Új sorozat V., Czeglédy Sándor – Doctor Linda*, Budapest, VKM–OSZK – MTA, 1944, 183. h.; VICZIÁN János – GULYÁS Pál: „Dambrowszky Imre” in DIÓS István – VICZIÁN János (szerk.): *Magyar katolikus lexikon II., Bor – Éhe*, Budapest, Szent István Társulat, 1993, 489.

[63] Vasváry 1925–1926-ban, valamint 1937–1938-ban a pécsi Erzsébet Tudományegyetem Jogi Kar dékánja, 1927–1928-ban rektora. Általános résszel foglalkozott. Elemzi: KOI (2. j.) 272.; KOI (61. j.) 62. A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 82–85.

[64] Id. Boér jogtudor volt (jogtudományi doktorátust szerzett). Ügyvédi vizsgát tett. A kolozsvári egyetem nyilvános rendes tanára volt. Elméletben is a közigazgatási bíráskodással foglalkozott leginkább, ezen felül írt közigazgatási jogi, majd közigazgatási és pénzügyi jogi tankönyvet is. 1926-tól közigazgatási ítélelbíró is volt, 1940-ben a Közigazgatási Bíróság tanácselnöke volt. Említi: TAMÁS (37. j.) 72.; KOI (33. j.) 62., 139. Elemzi: KOI (2. j.) 143., 273–274. A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 91–92., 123–124.; SZÁJBELY (54. j.) 304. Egy újabb kori önálló tanulmány: TRÓCSÁNYI László: „Új lapok egy régi történethez. Bevezető tanulmány Boér Elek: *Közigazgatási bíráskodás* című kötetének reprint kiadásához” in BOÉR Elek: *Közigazgatási bíráskodás. Tanulmány a közigazgatási jog köréből*. Államtudományi klasszikusok 1., sorozatszerkesztők: PATYI András – TRÓCSÁNYI László, Budapest, Dialóg Campus, 2017, [1907], i–xxiv.

[65] Sigmondról: Elsősorban közigazgatási eljárásjogász volt. Elemzi: KOI (61. j.) 61. A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 131–132.

[66] Panajothról: Pozsony megyei főszolgabíró, rendőrkapitány. Közigazgatási eljárásjoggal foglalkozott, a közigazgatási bizonyításról írt egy rövidebb könyvecskét (önálló nyomtatványként

megjelent tanulmányt 1911-ben, 47 oldal). KOI (2. j.) 272.; KOI (61. j.) 61. A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 129., 131.

[67] Tomcsányiról: TAMÁS (37. j.) 76.; KOI (2. j.) 276–279.; KOI–PATYI (40. j.) i–xxiii. A szocialista korszak irodalmából: SZANISZLÓ (18. j.) II. 261–273.; SZAMEL (34. j.) 101–117.; LÖVÉTEI–SZAMEL (44. j.) 149–170. (Rövid életrajz, és szerzői műrészlet újraközlése.) Tomcsányi az egyik legnagyobb hazai jogi dogmatista volt. Kétkötetes (befejezetlen) 1926-os tankönyvében külön kötetben vizsgálta a közigazgatási jog alapintézményeit, és ezt követően az egyes szakigazgatásokat. Általában a közjogi (alkotmányjogi) témájú monográfiáját tekintik sorozata harmadik darabjának. A közigazgatási jogviszonyról, a jogerőről és a rendészetről is írt monográfiákat.

[68] Felszeghyről: A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 137. 82. lj. Államtudorságot, azaz államtudományi doktorátust szerzett. Miniszterelnökségi miniszteri tanácsosi címmel és jelleggel felruházott miniszteri osztálytanácsos; 1923-ban nevezték ki közigazgatási bírósági ítélőbírónak. 1942-ben lett tanácselnök, 1946-ban nyugdíjazták. 1912-ben a közzolgálati fegyelmi jogról szóló könyvet publikált. Biobibliográfia: SZÁJBELY (54. j.) 304.

[69] Márfyfról: KOI (33. j.) 62.; KOI (2. j.) 274–276. A szocialista korszak irodalmából: SZANISZLÓ (18. j.) 72. 102. lj.; SZAMEL (34. j.) 93–96. Fentebb már idézett tankönyvét annak címlapja alapján tett megjegyzése alapján Kmety Károly hasonló című művére tekintettel írta. Érdekes, hogy predikátuma azonos Rosos Páléval, a scientia politico-cameralis/Polizeiwissenschaft legkorábbi önálló monográfiáját (1777) jegyző művelőjével, melyet csak Ehrenfels, és egy újabban általunk felfedezett hasonló korú tézisnyomtatvány előz meg (1771) jelen tudásunk szerint.

[70] Szontaghot említi: TAMÁS (37. j.) 72. 102. lj. Elemzi: KOI (33. j.) 62., 120.; KOI (2. j.) 35. 51. lj., 143.; KOI–PATYI (40. j.) i–xxiii. A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 269–270.; LÖVÉTEI–SZAMEL (44. j.) 171–186. (Rövid életrajz, és szerzői műrészlet újraközlése.) KOI Gyula – PATYI András: „Az értelemszerűleg kifogástalan jogalkalmazással tesszük a legjobb szolgálatot.» – Szontagh Vilmos és közigazgatási jogtudományi tankönyve” in SZONTAGH Vilmos: *A közigazgatási jogtudomány tankönyve. Patyi András és Koi Gyula bevezető tanulmányával*, Államtudományi klasszikusok 4., sorozatszerkesztők: PATYI András – TRÓCSÁNYI László, Budapest, Dialóg Campus, 2017 [1948], i–xxiii.

[71] Egyedről: TAMÁS (37. j.) 75–76.; KOI (33. j.) 62., 143.; KOI (2. j.) 143., 299.; KOI Gyula: „Egyed István élete és munkái” *Államtudományi műhelytanulmányok* 2016/12, 1–12.; KOI Gyula: „Egyed István és a magyar közigazgatási jogtudomány” *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás* 2017/12, 95–106. A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 100–101., 190., 290.; LÖVÉTEI–SZAMEL (44. j.) 187–206. (Rövid életrajz, és szerzői műrészlet újraközlése.)

[72] Csekeyről: Elsősorban alkotmányjogász (korabeli szóval: közjogász) volt, de sok szállal kötődött a közigazgatási joghoz, és a közigazgatástanhoz is. 1912 és 1919 között a kecskeméti jogakadémián a közigazgatási jog helyettes, rendkívüli, majd rendes tanára volt. 1923 és 1931 között az észtsországi Tartu egyetemén szintén közigazgatási jogot oktatott. Az Észt Tudós Társaság (Akadémia) örökös tagja és a Tartui Egyetem tiszteletbeli doktora lett. A Szegedre költözött kolozsvári egyetem Politika Tanszék vezetője (1931–1940). A bécsi döntés után a kolozsvári (1940–1945), szegedi (1945–1946), pécsi (1946–1951) jogi karok oktatója, utóbbi egyetem dékánja is volt (1947–1949). Főbb közigazgatási jogi munkái: CSEKEY István: *Közigazgatási reform és alkotmánybiztosíték*, Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt., 1914, 23.; CSEKEY István: *Die Quellen des estnischen Verwaltungsrechts (Gesetz und Verordnung)*, Tartu (Dorpat), K. Mattiesens Buchdruckerei, 1930, 159.; TAMÁS (37. j.) 136. 27. lj. (nemzetpolitikai vonatkozásban). KOI Gyula: „Észtország közigazgatása” in SZAMEL Katalin – BALÁZS István – GAJDUSCHEK György – KOI Gyula (szerk.): *Az Európai Unió tagállamainak közigazgatása*, Budapest, CompLex –Wolters Kluwer, 2011, 889.; KOI Gyula: [„Csekey István közigazgatási jogtudós, az Észt Tudományos Akadémia tagja, és Zolnai Béla nyelvész akadémikus, összehasonlító irodalomtörténész barátsága. Dedikációk, levelek, feljegyzések”](#) *Miskolci Jogi Szemle* 2021/1. klsz. 189–200.

Biobibliográfiailag: KENYERES Ágnes (főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon I. A–K*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967, 306. A Kenyeres-féle alalexikon két alap- és két kiegészítő kötete 1967 és 1994 között

jelent meg.

[73] Weisről: TAMÁS (37. j.) 88. 137. lj. A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 197., 276.

[74] Mártonffy említi: TAMÁS (37. j.) 115. 198. lj. Elemzi: KOI (2. j.) 309–318. A szocialista korszak irodalmából: SZANISZLÓ (18. j., 1977.) III. 595–608.; SZAMEL (34. j.) 195–198., 235–236., 240–242.; LÖVÉTEI-SZAMEL (44. j.) 259–272. (Rövid életrajz, és szerzői műrészlet újraközlése.) SZANISZLÓ (18. j.) 211. 1949 és 1952 között a Pázmány által Nagyszombatban alapított egyetem utódjaként funkcionáló Budapesti Tudományegyetem jogutódja, az ELTE ÁJK dékánja. Az egyik legjelentősebb magyar közszolgálati jogász. Két monográfiát írt, és közszolgálati jogi monográfiásorozatot szerkesztett. Magyary Zoltán habilitáltatta egyetemi magántanárrá, de nem tekinthető Magyary tanítványnak, hanem munkatársnak, két évvel fiatalabb, részben az iskolával egyetértő, egyes kérdésekben opponáló pályatárs, tanszéki utód. Az új rendszer egyetemi vezetői tőle tanulták el az egyetemvezetés fortélyait. Nem tekinthető szocialista államigazgatási jogásznak, de részben szerepe volt a világháború után a Magyary-iskola elhalásában.

[75] Tóthról: KOI (2. j.) 305. SALLAI János: „Dr. Tóth József, a rendészet- és a jogtudomány jeles művelőjének élete, munkássága” *Magyar Rendészet* 2019/1–2, 207–216. A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 141. Az egri jogakadémián oktatott. 1939-ben monográfiát publikált a rendészeti aktustanról. Foglalkozott még a rendészetfogalommal, és a közigazgatási bírói függetlenséggel. 1930-tól tanszékvezető és jogakadémiai dékán 1949-ig. 1952-ben nyugdíját megvonták. Ezt követően a rendszer „jóvoltából” csupán a FÜSZÉRT vállalat gondnokaként, majd 1956-tól jogtanácsosaként tevékenykedhetett.

[76] Ifj. Boér jogászként pénzügytannal, közgazdaságtannal, kis mértékben pénzügyi joggal, igazgatással is foglalkozott. 1941 és 1949 között az MTA levelező tagja volt. A Szegedi Egyetemről a kommunista érásban elbocsátották, idős közigazgatási jogtudós édesapjával együtt kitelepítették. Édesapja 1952-ben halt bele a kitelepítés megpróbáltatásaiba, ő maga 1954-ben ugyanitt önkézevel vetett véget életének. KOI-PATYI (40. j.) ii. 3. lj.

[77] Eszláryról: A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 99–100.

[78] Csizmadia Magyary-tanítvány, közigazgatástörténész, a városi jog kutatója, közigazgatási jogi tankönyvet is írt. Több közigazgatástörténeti alapmunka szerzője. 1964 és 1968 között a pécsi JPTE ÁJK dékánja, az Osztrák Tudományos Akadémia levelező tagja. KOI (2. j.) 25., 224. A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 277–278., 291.

[79] A Concha-életműre vonatkozó források: KMETY (37. j.) 44.; ARCZT (2. j.) 111–127.; KOI (33. j.) 73–106.; KOI (2. j.) 211–223.; KOI Gyula: „Francia és német hatások Concha Győző közigazgatás-tudományi munkásságában” *Jogtörténeti Szemle* 2011/3, 40–46.; KOI Gyula: „Concha Győző (1846–1933)” in HAMZA Gábor – SIKLÓSI István (szerk.): *Magyar jogtudósok V.*, Budapest, ELTE Eötvös, 2015, 60–79.; KOI Gyula: „Külföldi forrásismeret és forráskezelés Concha Győző közigazgatási jogi és közigazgatástani munkásságában (1869–1905) a municipalizmus példáján keresztül” *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás* 2015/3, 197–205.; KOI Gyula: „Concha Győző élete és munkái” *Államtudományi műhelytanulmányok* 2016/35, 1–20.; KOI Gyula: „Concha Győző elmélete a hatalommegosztásról” *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás* 2018/3, 168–187.; KOI Gyula: „»Országlás és szabadság egy.« Bevezető tanulmány Concha Győző államtudományi munkája, a *Politika* című könyv alkotmánytani kötetéhez” in CONCHA Győző: *Politika. Első kötet: Alkotmánytan, Koi Gyula vezetétkönyvével, Államtudományi klasszikusok 7.*, Budapest, Dialóg Campus, 2019 [1895], v–xliv. Conchát többen is ideológiai bírálatban részesítik a szocialista korszakban. Jogelméleti vonalon: SZABÓ (51. j., 1955) 304–315.; SZABÓ (51. j., 1980) 274–284. Közigazgatástani-közigazgatás-tudományi vonalon: SZAMEL (34. j.) 55–78. A korban pozitívabban látatja: SZANISZLÓ (18. j.) 212–220.; LÖVÉTEI-SZAMEL (44. j.) 207–240. (Rövid életrajz, és szerzői műrészlet újraközlése.)

[80] Karvasyról: ARCZT (2. j.) 68–74.; KOI (33. j.) 32., 62., 82., 91.; KOI (2. j.) 174–179. A szocialista korszak irodalmából: SZANISZLÓ (18. j.) I. 151–166.; SZAMEL (34. j.) 36. 2. lj. Jogelméleti vonalon:

SZABÓ (51. j., 1955) 161., 165., 168., 171.; SZABÓ (51. j., 1980) 149., 153., 155., 158. Államtudós, jogtudós, közgazdász. Arczt a Polzeiwissenschaft első magyar nyelven alkotó művelőjének tartja, bár *A politikai tudományok rendszeresen előadva* címet viselő 1843–1844-es munkája tartalmazta az alkotmánytan és a közigazgatástan tanait, és az már az új korszakra eső alkotás. 1846-tól az MTA levelező tagja. A nagyváradi, majd a győri jogakadémia tanára, 1849-ben a pesti egyetemen a politikai tudományok professzora, 1863–1864-ben a jogi kar dékánja.

[81] Kerkapolyról: ARCZT (2. j.) 101–106.; KOI (33. j.) 55., 62., 91.; KOI (2. j.) 199–211. A szocialista korszak irodalmából: SZANISZLÓ (18. j.) 202–210. Jogelméleti vonalon: SZABÓ (51. j., 1955) 300–301. SZABÓ (51. j., 1980) 271–272.

[82] Mocsáryról: KOI (33. j.) 62–63.; KOI (2. j.) 21., 143., 171–172., 196–199. A szocialista korszak irodalmából: LÖVÉTEI-SZAMEL (44. j.) 21–60. (Rövid életrajz, és szerzői műrészlet újraközlése.)

[83] Kautz Gyuláról: ARCZT (2. j.) 88–100.; KOI (33. j.) 62., 82.; KOI (2. j.) 179–187. A szocialista korszak irodalmából: SZANISZLÓ (118. j.) 199–201. Jogelméleti vonalon: SZABÓ (51. j., 1955) 292–300.; SZABÓ (51. j., 1980) 264–270. Politika tárgyú 1862-es munkája alkotmánytant és közigazgatástant, valamint pénzügytant tartalmazott. Nemzetközileg is ismert a közigazgatástan és a jogtudomány e jeles képviselője, főleg közgazdaságtani elméleti munkásságáról. (Német nyelvű gazdaságtörténeti munkásságát a német és francia tudományosság mellett Marx is elismerte.) 1872 és 1873 között a pesti egyetem jogi kari dékánja. Az MTA levelező (1860), majd rendes tagja (1865). A pozsonyi és a nagyváradi jogakadémián kezdte oktatói pályáját.

[84] Kautz Gusztávról: TAMÁS (37. j.) 72., 454.; KOI (33. j.) 82.; KOI (2. j.) 87., 273–274. Kautz Gyula testvére, Stein Verwaltungslehre-jének egy rövidebb szerzői (főleg az első kötetből kiinduló) összefoglalását fordította magyarra. Kautz Gusztáv előtanulmánya rengeteg érdekességet közöl a hazai közigazgatás-tudományok 1870-es évek eleji állapotáról. Lorenz von STEIN: *Az államigazgatás és az igazgatási jog alapvonalai folytonos tekintettel Angol-, Francia- és Németország törvényhozására és irodalmára*, ford.: KAUTZ Gusztáv, Budapest, Ráth, ¹1871. A kötet 1890-ben is megjelent.

[85] Grünwaldot említi: KMETY (37. j.) 44. Elemzi: KOI (2. j.) 187–196. A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 43–46.; LÖVÉTEI-SZAMEL (44. j.) 61–90. (Rövid életrajz, és szerzői műrészlet újraközlése.) Történettudományból lett az MTA tagja.

[86] Szilágyiról: ARCZT (2. j.) 107–110.; KOI (33. j.) 62., 84.; KOI (2. j.) 210–211. Az MTA tiszteleti tagja volt. ANTAL Tamás: *Szilágyi Dezső és műve*, Szeged, Pólay Elemér Alapítvány – Jurisperitus, 2016. A 3–84. oldalak egy tematikus biográfia formájában mutatják be az újvidéki Szilágyi községben született Szilágyi életpályáját, míg a 85–542. lapokon Szilágyi műveinek egyszerű szövegek közlése jelenik meg egyes magyarázó jegyzetekkel. Lásd még: KOI (2. j.) 210–211.

[87] Beksicset említi: KMETY (37. j.) 45. Biobibliográfia: Id. SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái I., Aachs – Bzenszki*, Hornyánszky Viktor – Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete, ²1980–1981 [1891], 775–777. h. GULYÁS Pál: *Magyar írók élete és munkái, Megindította: id. Szinnyei József. Új sorozat II. Bálint Sándor – Berényi János*, Budapest, VKM– OSZK – MTA, ²1993 [1940], 916–918. h. A pécsi szemináriumban filozófiát hallgatott, de a budapesti szemináriumba kerülve a papi pályát a jogi stúdiumokkal cserélte fel. Hírlapíró, br. Kemény Zsigmond (1814–1875) titkára, később az életmű kutatója. Később Széll Kálmán (1843–1915) miniszterelnök egyik legbelsőbb embere. 1874-től ügyvéd, és ítéltáblai segédfogalmazó. 1884-től Sepsiszentgyörgy képviselője az országgyűlésben a Szabadelvű Párt tagjaként. Szépirodalmi műveket is írt, spanyol, olasz, és francia nyelvből irodalmi és jogtudományi műveket fordított (Francesco Carrara [1805–1888] büntetőjogi könyvét is). Napi politikához kötődő pamfleteket is írt. BEKSICS Gusztáv: *Közigazgatásunk reformja és nemzeti politikánk*, Budapest, Grill, 1891. (Mocsáry erre írta válaszul az *Állami közigazgatás* c. röpiratát.) BEKSICS Gusztáv: *A magyar politika új alapjai, kapcsolatban a magyar faj terjeszkedő képességével és a földbirtokviszonyokkal*, Budapest, Athenaeum, 1899.

[88] Baloghról: ARCZT (2. j.) 140–142.; KOI (2. j.) 287–288. A szocialista korszak irodalmából jogelméleti

vonalon: SZABÓ (51. j., 1955) 387.; SZABÓ (51. j., 1980) 346.

[89] Haendelről: ARCZT (2. j.) 142–143.; KOI (2. j.) 290–291. A szocialista korszak irodalmából jogelméleti vonalon: SZABÓ (51. j., 1955) 419.; SZABÓ (51. j., 1980) 373. Biobibliográfia: GULYÁS Pál (összeáll.) – VICZIÁN János (s.a.r.): *Magyar írók élete és munkái, Megindította: id. Szinnyi József, Új sorozat XIII. Häcker Bálint – Hollinger Rudolf*, Budapest, Argumentum – MTA Könyvtára, 1993, 3–4. h. Teljes születési (és vélhetően bérma)neve Haendel Vilmos Viktor Lajos. Megjegyzendő, hogy azonos nevű, szintén jogi író fia (ifj. szepesváraljai Haendel Vilmos [1903–1939 u.] főleg anyagi magánjoggal és polgári eljárásjoggal foglalkozott. Már 1930-ban és 1934-ben írt a szovjet polgári eljárásjogról, továbbá a korban szokásosabban vizsgált osztrák polgári eljárásjoggal, illetve a csehek által megszállt magyar területek polgári jogfejlődésével. Foglalkozott törvénykezési szervezeti jogi kérdésekkel is. Komoly összehasonlító jogi kérdéseket vizsgált.

[90] Steineckerről: 1920 és 1923 között a Közgazdaságtudományi Kar dékánja, 1920–1921-ben és 1924–1925-ben prodékánja. Pályáját a Földművelésügyi Minisztériumban kezdte, vízüggyel és élelmiszerbiztonsággal foglalkozott az I. világháborút követő élelmiszerhamisítások idején. A Közgazdasági Kar Közigazgatástani Intézetét 1927-ben alapította. 1931-ben alkotmánytani és közigazgatástani kötetét tette közzé, de közszéppolitikával is foglalkozott, és összeállított egy földművelésügyi jogszabálygyűjteményt. TAKÁCS Imre: „Bevezetés” in TAKÁCS Imre (szerk.): *Tanulmányok a társadalom- és közigazgatáspolitikai köréből, Dr. Steinecker Ferenc egyetemi nyilv. r. tanár közszolgálatának harmincadik évfordulója alkalmából*, Homok, Beniczky Fiúotthon Könyvnyomdája, 1993, iii-ix.

[91] Ferenczyről: ARCZT (2. j.) 140–142.; KOI (2. j.) 290–291.

[92] Szandtnerrel: ARCZT (2. j.) 127–132.; KOI (2. j.) 288–289. A szocialista korszak irodalmából jogelméleti vonalon: SZABÓ (51. j., 1955) 419.; SZABÓ (51. j., 1980) 373.

[93] Kriszticsről: ARCZT (2. j.) 145–146.; KOI (2. j.) 143., 289–290. A szocialista korszak irodalmából jogelméleti vonalon: SZABÓ (51. j., 1955) 419.; SZABÓ (51. j., 1980) 373.

[94] FERENCZYNÉ WENDELIN Lídia (összeáll.): *A magyarországi hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1921–1944 I. A–L*, Budapest, Országos Széchenyi Könyvtár, 2010, 1055. 3507. tétel.

[95] Magyaryról: TAMÁS (37. j.) 362–364.; KOI (33. j.) 107–154.; KOI (2. j.) 293–308. A szocialista korszak irodalmából: SZAMEL (34. j.) 147–159.; SZANISZLÓ (18. j.) II. 281–299.; LÖVÉTEI-SZAMEL (44. j.) 273–274. (életrajz) 275–338. (művészlet újraközlése). SZANISZLÓ József: „Magyary indíttatása” in SZANISZLÓ József: *A Magyary-iskola és háború utáni sorsa, Közigazgatás-tudománytörténeti visszapillantás*, Budapest, Államigazgatási Jogi Tanszék, 1993, 18–46. A Magyary-életműben az elmélet és a gyakorlat elválaszthatatlanságát hangsúlyozza: TAMÁS András: „Közigazgatási jogtudomány” in FAZEKAS Marianna (szerk.): *A közigazgatási tudományos vizsgálata egykor és ma, 80 éve jött létre a budapesti jogi karon a Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet*, Budapest, Gondolat, 2011 56.

[96] MAGYARY Zoltán: *Magyary Zoltán összes munkái (1919–1922) [Tizenöt cikk és könyvfejezet], Kritikai kiadás*, sorozatszerk.: PATYI András; lekt.: MÁTHÉ Gábor; bev. tan., s.a.r.: KOI Gyula, Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, ²2015, [1919–1922].; MAGYARY Zoltán: *Magyary Zoltán összes munkái (1923), A magyar állam költségvetési joga, Kritikai kiadás*, sorozatszerk.: PATYI András; szerk.: AUER Ádám – PATYI András; lekt.: MÁTHÉ Gábor – PATYI András; bev. tan., s.a.r., tárgyi jegyz., krit. jegyz.: KOI Gyula, tárgyi jegyz.: GREGÓCZKI Etelka – SZABÓ Ildikó, Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, ³2022, [1923].

[97] SZENTPÉTERI István: *Az igazgatástudomány szervezéseméleti alapjai*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974, 449.

[98] FONYÓ Gyula (szerk.): *A közigazgatás személyi állománya, (Tanulmányok az összetétel, az anyagi és erkölcsi megbecsülés köréből)*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1979, 239–338.

[99] FONYÓ (98. j.) 339–479.

[100] LŐRINCZ Lajos: *A közigazgatás kapcsolata a gazdasággal és a politikával*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1981, 65–112.

[101] Philipp J. COOPER – Chester A. NEWLAND (szerk.): *Handbook of Public Law and Administration*, San Francisco, Jossey-Bass Publishers, 1997, xv. A szöveget idézi: JÓZSA Zoltán: „Jog és (köz)igazgatás. Viták az amerikai közigazgatás-tudomány főáramában” in GERENCSÉR Balázs – TAKÁCS Péter (szerk.): *Ratio legis – ratio iuris, Ünnepi tanulmányok Tamás András tiszteletére 70. születésnapja alkalmából, Liber Amicorum. Studia A. Tamás septuagenario dedicata*, Budapest, Szent István Társulat, 2011 415.

[102] Bővebben: RIXER Ádám: *A magyar közigazgatás-tudomány értékelésének szempontjai*, Budapest, Dialóg Campus, 2020, 29–37.; ÁRVA Zsuzsanna: „A közigazgatás kutatásának intézményrendszere” in ÁRVA Zsuzsanna – BARTA Attila – BALÁZS István – VESZPRÉMI Bernadett: *Közigazgatás-elmélet*, szerk.: BALÁZS István, Debrecen, DUP, ²2017, 199–218.

[103] PATYI András – KOI Gyula: „»Az értelemszerűen kifogástalan jogalkalmazással tesszük a legjobb szolgálatot« – Szontagh Vilmos és közigazgatási jogtudományi tankönyve” in SZONTAGH Vilmos: *A közigazgatási jogtudomány tankönyve. Patyi András és Koi Gyula bevezető tanulmányával*, Budapest, Dialóg Campus, 2017 [1948], ii–iii.

[104] BERÉNYI Sándor: *A magyar népi demokratikus állam közigazgatása, 1944–1945*, Budapest, Kossuth, 1987.; BERÉNYI Sándor: *A közigazgatás személyzeti rendszere – közszolgálat. A reform és a jogi szabályozás megközelítései összehasonlító közigazgatás-tudományi megközelítésben*, Budapest, ELTE ÁJK, 1993.; BERÉNYI Sándor: *Az európai közigazgatási rendszerek intézményei, Autonómiák és önkormányzatok*, Budapest, Rejtjel, 2003.

[105] SZAMEL Lajos: *Az államigazgatás törvényességének jogi biztosítékai*, Budapest, KJK, 1957.; SZAMEL Lajos: *A jogforrások*, Budapest, KJK, 1958.; SZAMEL Lajos: *A közélet tisztaságáról*, Budapest, Kossuth, 1968.; SZAMEL Lajos: *Az államigazgatás cselekvési formái*, Budapest, A Főirány Programirodája, 1984.; SZAMEL Lajos: *Az államigazgatás felelősségi rendszere*, Budapest, KJK, 1986.; SZAMEL Lajos: *A sportigazgatás jogi szabályozása*, Budapest, MTA, 1987.; SZAMEL Lajos: *A protekció, a korrupció, és a többi...* Budapest, 1989. 1963-as vezetéstani, és 1974 és 1977-es közigazgatás-tudományi köteteit fentebb idéztük.

[106] BERÉNYI Sándor – id. MARTONYI János – SZAMEL Lajos – SZATMÁRI Lajos: *Magyar államigazgatási jog. Általános rész*, Budapest, Tankönyvkiadó, ¹1966.

[107] BERÉNYI Sándor – id. MARTONYI János – SZAMEL Lajos – SZATMÁRI Lajos: *Magyar államigazgatási jog. Különös rész*, Budapest, Tankönyvkiadó, ¹1972.

[108] MADARÁSZ Tibor: *A magyar államigazgatási jog alapjai, Kézirat*, Budapest, Tankönyvkiadó, ⁸1995. Egyéb monográfiái: MADARÁSZ Tibor: *Városigazgatás és urbanizáció*, Budapest, KJK, 1971.; MADARÁSZ Tibor: *Közigazgatás és jog*, Budapest, KJK, 1987.

[109] FONYÓ Gyula: „Tanácsakadémia” in BESNYŐ Károly (szerk.): *Államigazgatás A-tól Z-ig*, Budapest, KJK, 1973, 632–633.

[110] A Tanácsakadémia székhelye az 1146 Budapest Cházár András utca 3. szám alatt volt. Az Államigazgatási Főiskola, illetve a BKÁE majd BCE Államigazgatási (Főiskolai) Kar, majd egyetemi Közigazgatás-tudományi Kar, valamint egy ideig az NKE Közigazgatás-tudományi Kar székhelye az 1118 Budapest Ménesi út 5. szám alatt volt.

[111] Ekkor még az 1052 Budapest Szemere utca 5. szám alatt, a Szemere és a Szalay utca kereszteződésében (1959–1968). Ezt követően székhelye az 1014 Budapest Országház utca 30. szám alatti várbeli épületbe, majd 2012-től az 1093 Budapest Tóth Kálmán utca 5. szám alá (Humán Tudományok Kutatóháza) került.

[112] A kutatási program fő célkitűzéseire: SZAMEL (3. lj., 1984) 811. Az egyebekre: KOI Gyula: „Adminisztratív komparatiztika: tegnap, ma, holnap” *Közjogi Szemle* 3, 2010, 41–45.

[113] HENCZ Aurél: *A művelődési intézmények és a művelődési igazgatás fejlődése 1945–1961*, Budapest, KJK, 1962.; HENCZ Aurél: *Területrendezési törekvések Magyarországon. Az államigazgatási jogi szabályozás aspektusából*, Budapest, KJK, 1973.; HENCZ Aurél: *Törekvések a közszolgálati etika kialakítására I. A két forradalom kora II. A Horthy-korszak*, Budapest, MTA Államtudományi Kutatások Programiroda, 1987.

[114] Vö. ÁRVA (102. j.) 199–218.

[115] KOI Gyula: „Lőrincz Lajos élete és munkái” *Államtudományi Műhelytanulmányok* 2017/4, 1–24.

[116] A közigazgatási jogi tankönyvirodalomról: RIXER (102. j.) 132–138. (főként az 1989 utáni fejlődésre). KOI Gyula: „A közigazgatási jogi tankönyvirodalom fejlődésének mérföldkövei I. (1854–1948)” *Új Magyar Közigazgatás* 2022/1, 17–24.; KOI Gyula: „A közigazgatási jogi tankönyvirodalom fejlődésének mérföldkövei II. (1949–2019)” *Új Magyar Közigazgatás* 2022/2, 60–68.; KOI Gyula: „A közigazgatási jogi tankönyvirodalom fejlődésének mérföldkövei III. Pótlások és összefoglalás” *Új Magyar Közigazgatás* 2022/3, 57–64.

[117] Vö. FERENCZYNÉ (94. j.) I. 1054–1055., II. 1236–1237.; NAGY Lajos: „Jogi információ” in SZABÓ Imre (szerk.): *Állam- és jogtudományi enciklopédia I.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980, 878–880. RIXER (102. j.) 119–132.; RIXER Ádám: „A magyar közigazgatás idegen nyelvű irodalmának egyes jellegzetességei az elmúlt negyedszáz esztendőben” *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás* 2013/3, 4–22.

[118] MÁRKUS Dezső: *Ungarisches Verwaltungsrecht* [Magyar közigazgatási jog], Tübingen, J. C. B. Mohr, 1912. A szerző neve Desider Markus alakban szerepel.

[119] BERÉNYI Sándor (szerk.) – B. M. LAZAREV (szerk., előszó): *Administrativnoe pravo* [Közigazgatási jog], ford.: L. V. GREČKO, Moskva, Progress, 1990.

[120] RIXER (117. j.).